

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการอบรมเลี้ยงดูกับความคิดสร้างสรรค์ของเด็กในชุมชนแออัดกรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องใน 3 ประเด็นใหญ่ด้วยกันคือ ความคิดสร้างสรรค์ การอบรมเลี้ยงดู และชุมชนแออัด

ความหมายของความคิดสร้างสรรค์

ก่อนนี้ความเชื่อที่ว่า ความคิดสร้างสรรค์เป็นพรสวรรค์อย่างหนึ่ง ที่มีติดตัวคนบางคน เท่านั้นมาตั้งแต่เกิด และน้อยคนนักที่จะมีความสามารถในด้านนั้นนั้น จะเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป แต่เมื่อความก้าวหน้าทางวิชาการและเทคโนโลยีมีมากขึ้นในช่วงต่อๆ มา นักวิชาการยุคใหม่ ค้นพบว่าความเชื่อดังกล่าวนี้คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง เพราะทุกคนมีความสามารถสำคัญ อันนี้อยู่ในตัว และเป็นสิ่งที่สามารถทำให้เกิดได้ หรือพัฒนาขึ้นได้โดยการเรียนรู้ ฝึกฝน และได้รับการกระตุ้นจากสิ่งแวดล้อมที่เอื้ออำนวย

ความคิดสร้างสรรค์เป็นความสามารถทางสมองอย่างหนึ่งของมนุษย์ ได้มีผู้ให้ความหมายของความคิดสร้างสรรค์ไว้ต่างๆ กันดังนี้

กิลฟอร์ด (Guilford 1967 อ้างถึงใน อารี รังสินันท์ 2527: 29-30) กล่าวถึงความคิดสร้างสรรค์ว่า เป็นความสามารถในการแก้ปัญหาของบุคคล เป็นการคิดที่ก่อให้เกิดสิ่งใหม่ๆ ขึ้นและสามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ ความคิดสร้างสรรค์นี้ เป็นความคิดหลายแง่หลายมุม (Divergent thinking) ซึ่งประกอบด้วยลักษณะดังนี้คือ

1. ความคิดคล่องแคล่ว (Fluency) คือความสามารถทางสมองในการคิดหาคำตอบได้อย่างคล่องแคล่ว รวดเร็ว และคิดได้หลายคำตอบ

2. ความคิดยืดหยุ่น (Flexibility) คือความสามารถในการคิดหาคำตอบได้หลายประเภทหรือหลายทิศทาง

3. ความคิดริเริ่ม (Originality) คือความสามารถของสมองในการคิดสิ่งแปลกใหม่ ไม่ซ้ำแบบใคร และกิลฟอร์ดได้อธิบายความคิดสร้างสรรค์ในลักษณะโครงสร้างของสมรรถภาพทางสมองในมิติของการคิดว่า เป็นความสามารถทางสมองที่คิดกว้างไกลหลายทิศทางที่เรียกว่า การคิดแบบอเนกนัย

นอกจากนี้ยังมีนักจิตวิทยาหลายท่านที่กล่าวถึงความคิดสร้างสรรค์ (Creative) ที่แตกต่างออกไปจากที่กิลฟอร์ดกล่าวไว้ดังต่อไปนี้

ความคิดสร้างสรรค์ในแง่ของกระบวนการแก้ปัญหา

นักจิตวิทยากลุ่มนี้จะมองว่า ความคิดสร้างสรรค์เป็นความสามารถของบุคคล ในการคิดแก้ปัญหาด้วยการคิดอย่างลึกซึ้งซึ่งนอกเหนือไปจากการคิดอย่างปกติธรรมดา อันประกอบด้วยกระบวนการของการคิด 5 ขั้น คือ

1. กระบวนการของการรู้สึกว่ามีควมสับสน มีปัญหาเกิดขึ้น (Sensing Problem) บุคคลก็จะเตรียมการ (Preparation) ที่ความคุ้นเคยกับลักษณะปัญหา และเริ่มแนวคิด

2. กระบวนการของการคาดคะเนหรือสร้างสมมติฐาน (Formulation Hypothesis)

3. กระบวนการทดสอบสมมติฐาน (Testing Gueses) เป็นขั้นที่บุคคลเกิดความคิดมองเห็นคำตอบ (Insight)

4. กระบวนการพิสูจน์ (Verification) เป็นขั้นประเมินหรือพิสูจน์คำตอบ เพื่อนำคำตอบที่ได้ไปปฏิบัติ

5. กระบวนการสื่อความหมายให้ผู้อื่นเข้าใจ (Communicating-the results) (Hutchinson 1949: 38-40; Torrance 1963: 47)

ความคิดสร้างสรรค์ในแง่ของผลงานแปลกๆ ใหม่ ๆ

กลุ่มนี้จะกล่าวถึงความคิดสร้างสรรค์ว่า เป็นความสามารถของบุคคลที่จะนำไปสู่สิ่งใหม่ ๆ ซึ่งอาจเกิดจากการรวบรวมความรู้ต่างๆ และประสบการณ์เดิม และเชื่อมโยงเข้ากับสถานการณ์ใหม่ เกิดสิ่งใหม่ขึ้นมาอาจจะ เป็นผลผลิตใหม่ ๆ ทางเทคโนโลยี หรือสิ่งที่เกิดขึ้นใหม่ ในรูปของแนวคิดหลักการใหม่ ๆ ศิลปะ วรรณคดี ซึ่งบางครั้งไม่จำเป็นต้องมีความสมบูรณ์อย่างแท้จริง นักจิตวิทยาในกลุ่มนี้ได้แก่ เดรพดาห์ล, บารอน, เมย์, ไทเลอร์, เวสคอต และสมิท (Baron and May 1960 ; Drevdahl 1967 ; Tyler 1963 ; Wescolt and Smith 1963 อ้างถึงใน อารี รังสินนท์ 2527: 2-3)

ความคิดสร้างสรรค์ในแง่ของการมองเห็นความสัมพันธ์

ซิมป์สัน, วอลเลซ และโคเกนกล่าวถึงความคิดสร้างสรรค์ว่า เป็นความคิดที่ผิดไป จากความคิดธรรมดา คิดได้หลายแบบ เป็นความคิดที่จะโยงความสัมพันธ์ (Association) คือเมื่อระลึกถึงสิ่งใด ก็จะเป็นสะพานให้ระลึกถึงสิ่งอื่นได้ต่อไปสัมพันธ์เป็นลูกโซ่ สิ่งทีระลึกออกมาได้เป็นมนต์ที่เก็บสะสมไว้ในสมอง เมื่อมีสิ่งมากระตุ้นก็จะตอบสนองออกมา ซึ่งถ้ามองตามทฤษฎีนี้ความคิดสร้างสรรค์คือ กระบวนการอันหนึ่งซึ่งอยู่ระหว่างสิ่งเร้า (S) กับการตอบสนอง (R) นั่นเอง

อย่างไรก็ตามจะเห็นได้ว่า แนวความคิดของกลุ่มนี้ก็ไม่แตกต่างไปจากกลุ่มที่กล่าวถึง ความคิดสร้างสรรค์ในแง่ของผลงานแปลกๆ ใหม่ ๆ มากนัก คือทั้งสองกลุ่มจะมองในลักษณะของ

กระบวนการที่จะ เชื่อมโยงประสบการณ์ หรือการโยงความสัมพันธ์ (Wallach and Kogan 1965 ; Simpson 1959 อ้างถึงใน อารี รังลิ้นท์ 2527: 4)

ความคิดสร้างสรรค์ในแง่ของจินตนาการ

สเฟียแมนและออสบอน กล่าวว่าความคิดสร้างสรรค์เป็นอาณาจักรจินตนาการของมนุษย์ ที่สร้างขึ้น แต่มีใช้จินตนาการที่เลื่อนลอย ซึ่งสเฟียแมนจะมองในแง่ของอาณาจักรจินตนาการอัน ที่จะสร้างผลผลิตใหม่ ๆ ในขณะที่ออสบอน มองในแง่ของจินตนาการที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อแก้ปัญหา ยุ่งยากที่ประสบอยู่ (Osborn 1963 ; Spearman 1963 อ้างถึงใน อารี รังลิ้นท์ 2527: 4)

ความคิดสร้างสรรค์ในแง่ของความขัดแย้งทางจิต

นักจิตวิทยากลุ่มนี้กล่าวถึง ความคิดสร้างสรรค์ว่ามีบ่อเกิดมาจากความขัดแย้ง ซึ่งถูก จิตใต้สำนึกผลักดันออกมา ในขณะที่มีความขัดแย้ง เกิดขึ้นคนที่มีความคิดสร้างสรรค์จะมีความคิดที่ อิสระ เกิดขึ้นมากมาย และพรอยด์ยังกล่าวว่า "บุคคลทุกคนมีโอกาสคิดสร้างสรรค์ได้ แต่จะต้อง เกิดขึ้นหลังจากเกิดความขัดแย้งทางจิตเสียก่อนเสมอไป" (Freud 1949: 193)

จากความหมายและแนวทฤษฎีต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าแต่ละกลุ่มจะ กล่าวถึงความคิดสร้างสรรค์ในลักษณะที่แตกต่างกันเป็นรายละ เอียดปลีกย่อยของแต่ละจุดที่กลุ่ม ต่างมองเห็น หรือให้ความสำคัญ เช่น กระบวนการแก้ปัญหา หรือเน้นที่ผลงานแปลกใหม่ ผล ของการใช้จินตนาการ ความสามารถในการที่จะ เชื่อมโยงสัมพันธ์ หรือประเด็นของความขัดแย้งทางจิต อันทำให้เกิดแนวความคิดแปลกใหม่ขึ้นมา นอกจากนี้ยังมี Fromm (1963 อ้างถึงใน อารี รังลิ้นท์ 2527: 4) ซึ่งกล่าวถึงความคิดสร้างสรรค์ในแง่ที่ว่า เป็น ความสามารถของบุคคลที่จะสังเกตเห็น รับรู้ เข้าใจ และมีปฏิกิริยาตอบสนอง หรือที่เรียกว่า "Creativity is the ability to see or aware and respond" เขาได้ยก ตัวอย่าง เช่นการที่คนมองเห็นดอกไม้ก็เกิดความรู้สึกซาบซึ้งในความงาม และมีปฏิกิริยาโต้ตอบ

กล่าววาทาเป็นคาชม หรือคาประพันธ์เป็นต้น

คุณลักษณะของผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์

ความคิดสร้างสรรค์นับเป็นความสามารถที่มีลักษณะ เฉพาะของแต่ละบุคคลที่แตกต่างกัน ออกไปจากบุคคลอื่น และสามารถกระตุ้นส่งเสริมให้เกิดขึ้นในตัวเด็ก ซึ่งคุณลักษณะ เฉพาะนี้อาจ สังเกตเห็นได้ถ้าหากครู หรือพ่อแม่ ผู้ปกครองมีความรู้ความเข้าใจอย่างถูกต้อง บุคคลที่มีความ คิดสร้างสรรค์เป็นคนที่ฉลาด แต่บุคคลที่มีความคิดสร้างสรรค์สูงอาจจะมีสติปัญญาสูงหรือไม่ก็ได้ จากรายงานการวิจัยของทอร์แรนซ์ (Torrance 1962: 47) เกี่ยวกับเด็กที่มีความคิดสร้าง สรรค์พบว่า 7 ใน 10 คนของเด็กที่มีความคิดสร้างสรรค์ไม่ได้มีสติปัญญาในระดับสูงมาก ระดับ สติปัญญาโดย เฉพาะของนักเรียนในกลุ่มสูง 1 ใน 5 ของการกระจายของความคิดสร้างสรรค์ ต่ำกว่าคะแนนเฉลี่ยของระดับสติปัญญาของนักเรียนในกลุ่มสูง 1 ใน 5 ของการกระจายของสติ ปัญญาอยู่ 25 คะแนน ในทำนองเดียวกัน เกทเซลส์และแจคสัน (Getzels & Jackson 1962: 387) พบว่ามีความแตกต่างระหว่างคะแนนเฉลี่ยของระดับสติปัญญา ระหว่างเด็กที่มีสติ ปัญญาสูงกับความคิดสร้างสรรค์สูงอยู่ 23 คะแนน การที่เราจะระบุตัวหรือบุคคลที่มีความคิด สรรค์ อาจพิจารณาได้จากลักษณะต่างๆ ทั้งทางด้านบุคคลิกลักษณะ ซึ่งเกี่ยวข้องกับ อารมณ์ ความรู้สึก และลักษณะการคิด

ลักษณะหนึ่งซึ่งเกี่ยวข้องกับลักษณะ การคิดคือ ลักษณะที่เรียกว่า "การคิดหลายทิศทาง" (Diverget Thinking) วิธีการคิดหลายทิศทางนี้ กิลฟอร์ด (Guilford 1959: 389) ได้จัดเป็นความคิดสร้างสรรค์อันเป็นการคิดของบุคคลเพื่อแก้ปัญหา และเป็น การคิดที่ก่อให้เกิด สิ่งใหม่ๆ หรือแนวคิดใหม่

ในกระบวนการคิดที่จัดว่าเป็นความคิดสร้างสรรค์นั้น ทอร์แรนซ์ (Torrance 1962: 47) กล่าวว่า ความคิดสร้างสรรค์เป็นลักษณะภายในของแต่ละบุคคล ในการคิดหลาย แง่หลายมุม ประสมประสานกันจนได้ผลิตผลใหม่นั้น จะประกอบด้วยขั้นตอน 4 ขั้นตอน

1. ขั้นเริ่มต้น เป็นการพยายามรวบรวมข้อเท็จจริง เรื่องราวและแนวคิดต่างๆ

ที่มีอยู่เข้าด้วยกัน เพื่อหาความกระจ่างในปัญหา ขั้นนี้ผู้คิดยังไม่ทราบว่าผลที่จะเกิดขึ้นนั้นจะเป็นไปในรูปแบบใด

2. ขั้นครุ่นคิด ต่อจากการเริ่มต้นจะเป็นระยะหนึ่งที่ความคิดและเรื่องที่รวบรวมไว้ประสมกลมกลืนกันเข้าเป็นรูปรอย ในระยะนี้ผู้คิดต้องใช้ความคิดอย่างหนัก

3. ขั้นเกิดความคิด ในขณะที่กำลังครุ่นคิดนั้น บางครั้งอาจเกิดความคิดขึ้นมาทันทีทันใดจากการมองเห็นความสัมพันธ์ของความคิดใหม่กับความคิดเก่า

4. ขั้นปรับปรุง เมื่อเกิดความคิดใหม่แล้ว ผู้คิดจะขัดเกลาแนวความคิดอันนั้น เพื่อให้ผู้อื่นเข้าใจง่าย หรือต่อเติมเสริมแต่ง ในบางกรณีอาจมีการประเมินทางเลือกของแนวความคิดที่สมบูรณ์ที่สุด ความคิดเหล่านี้ก่อให้เกิดผลงานใหม่ๆ ทางวิทยาศาสตร์ นวนิยาย บทเพลง จิตรกรรม และการออกแบบอื่นๆ เป็นต้น

ถ้าเรามาพิจารณาด้านบุคลิกภาพของผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์ จะพบว่าบุคคลที่มีความคิดสร้างสรรค์จะมีบุคลิกลักษณะ เฉพาะตัวแสดงออกมาในรูปของพฤติกรรมต่างๆ ซึ่งบางคนอาจมีบุคลิกลักษณะหลายๆ อย่างรวมกัน หรืออาจมีลักษณะหนึ่งลักษณะใดมากหรือน้อย หรือหลายคุณลักษณะประกอบกัน ก็ยิ่งทำให้บุคคลผู้นั้นมีความคิดสร้างสรรค์อยู่ในระดับสูงยิ่งขึ้น

ลักษณะสำคัญประการหนึ่งของผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์คือ "การรับรู้" (awareness of Stimuli) เป็นการไวต่อการรับรู้สิ่งแวดล้อมเป็นต้นว่า ภาพ เสียง แนวความคิด เขาจะรับรู้สิ่งแวดล้อมได้ดี โดยในขั้นต้นๆ อาจจะเป็นการรับรู้สิ่งเร้าต่างๆ ไป แต่ต่อมากจะรับรู้เจาะจง เฉพาะสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่เขากำลังพิจารณาไตร่ตรองอยู่นั้น

ลักษณะที่สังเกตได้อีกประการหนึ่งของผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์ก็คือ เป็นผู้ตื่นตัวอยู่ตลอดเวลา (Alert) มีสมาธิ มีความสามารถพินิจพิเคราะห์ความคิดอย่างถี่ถ้วนในการแก้ปัญหา และสามารถสอบสวน ค้นหาหารายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องหนึ่ง เรื่องใดอย่างกว้างขวาง (Mackinnon 1959: 154)

บุคคลที่มีความคิดสร้างสรรค์จะเป็นผู้ที่อดทนต่อการพิจารณาสิ่งที่คุณเคลือบได้ นั่นคือ เขาจะไม่อารมณ์เสียต่อความคลุมเครือ ความขัดแย้งหรือความไม่แน่นอน แต่เขาจะพยายามลดความคลุมเครือนั้นลง โดยพยายามค้นหาคำตอบที่แน่นอน

คุณลักษณะอีกประการหนึ่งของผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์คือ "การไม่ทำตามผู้อื่น" (non-conformity) คนที่มีความคิดสร้างสรรค์จะได้รับอิทธิพลจากผู้อื่น หรือแบบแผนเดิมน้อยกว่าคนทั่วไป เขาจะพยายามคิดวิจารณ์แนวความคิดเดิมที่มีอยู่แล้ว แต่ไม่ได้หมายความว่า เขาจะคัดค้านหรือปฏิเสธการปฏิบัติตามผู้อื่น หรือจงใจปฏิบัติสิ่งผิด เขายึดถือแบบแผนแนวความคิดเดิมที่มีอยู่ เพียงแต่เขามีความคิดวิพากษ์วิจารณ์สูงเท่านั้น

คนที่มีความคิดสร้างสรรค์เป็นผู้ที่มี "ความเชื่อมั่นในตนเอง" (Self-confident) มีความมั่นใจ มีความเข้มแข็งในการตัดสินใจด้วยตนเอง เป็นตัวของตัวเอง กล้าเสี่ยงกล้าทำในสิ่งต่างๆ โดยไม่กลัวว่าจะพลาด

ลักษณะประการสุดท้ายที่จะกล่าวถึงของผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์คือ "ความพากเพียร" ซึ่งนับว่าเป็นบุคลิกลักษณะที่สำคัญของผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์ เนื่องด้วยความคิดสร้างสรรค์ไม่ใช่ว่าสิ่งที่จะเกิดขึ้นได้โดยง่ายตามธรรมชาติ แต่ต้องอาศัยเวลาและความพากเพียรในการปรับปรุงพัฒนาแนวความคิดด้วยตนเอง

นอกจากคุณลักษณะทางด้านบุคลิกลักษณะที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึก และลักษณะการคิดของผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น ยังมีลักษณะอื่นๆ ของผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์ที่นอกเหนือไปจากนี้ ได้มีนักจิตวิทยาและนักการศึกษาหลายท่านกล่าวถึง ซึ่งพอสรุปรวบรวมถึงลักษณะของบุคคลที่มีความคิดสร้างสรรค์จะมีลักษณะดังต่อไปนี้

1. เป็นผู้ที่มีมองการณ์ไกล
2. มีความเป็นผู้นำ
3. มีความซบซ้อในการเรียนรู้
4. มีความอยากรู้อยากเห็น
5. มีความรู้สึกเป็นอิสระ

6. มีความสนใจต่อสังคม
7. มีความอดทนต่อข้อขัดข้องใจ
8. มีความอ่อนไหวและไวต่อการรับรู้
9. มีศิลปะในการใช้ภาษา
10. มีอารมณ์ขัน
11. มีความกล้าหาญ
12. ไม่ชอบระเบียบ
13. อยากทำงานแปลกๆ ใหม่ๆ
14. ชอบการผจญภัย

(Anastasi 1958: 353; Jersild 1968: 500; ธรรมศักดิ์ หมิ่นจักร์ 2523: 16-17; นาดยา กัทรแสงไทย 2523: 37-43; นิพนธ์ จิตต์ภักดี 2523: 16-19; อารี รังสินธ์ 2528: 50)

พัฒนาการด้านความคิดสร้างสรรค์

พัฒนาการด้านความคิดสร้างสรรค์ จะเป็นอีกแบบหนึ่งที่แตกต่างกันไปจากพัฒนาการทางด้านอื่นๆ จากการศึกษาของนักจิตวิทยาพบว่าลักษณะความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในวัยเด็กจะมีพัฒนาการที่สูงกว่าในผู้ใหญ่ เนื่องจากเด็กมีความคล่องตัว กล้าคิด กล้าเสี่ยง และกล้าแสดงออกมาก ความคิดสร้างสรรค์ของเด็กจะเจริญสูงสุดในช่วงของชีวิต เมื่อตอนอายุ 4 ถึง 5 ปี และจะเริ่มลดลงเมื่อเด็กเริ่มเข้าโรงเรียนอนุบาล หลังจากนั้นเมื่อเด็กเริ่มปรับตัวเข้ากับสภาพบรรยากาศ และวิธีสอนของโรงเรียนแล้ว ความคิดสร้างสรรค์ของเด็กก็จะค่อยพัฒนาขึ้น (อารี รังสินธ์ 2528: 39)

ในทางองเดียวกัน ทอร์แรนซ์ (Torrance 1962, 1967) ได้กล่าวถึงพัฒนาการด้านความคิดสร้างสรรค์เอาไว้ว่า จากชั้นประถมปีที่ 1 ถึงชั้นประถมปีที่ 3 ความคิดสร้างสรรค์ของเด็กจะพัฒนาไปอย่างสม่ำเสมอ แต่จะมาลดลงอย่างเห็นได้ชัดในชั้นประถมปีที่ 4 ซึ่งพัฒนาการด้านความคิดสร้างสรรค์ของเด็กส่วนใหญ่จะลดลงอย่างทันทีทันใดในช่วงนี้ เด็กบางคนก็ยังมี

พัฒนาการด้านความคิดสร้างสรรค์ไปได้ แต่สำหรับเด็กบางคนที่พัฒนาการลดลงนั้น จะลดลงอย่างถาวรและตลอดไป และเขายังให้ข้อสังเกตว่า การลดลงนั้นเกิดจากสภาพแวดล้อมทางโรงเรียน เพื่อนร่วมชั้นเรียน เด็กต้องปฏิบัติตามกฎข้อบังคับของโรงเรียนที่เข้มงวด และต้องปรับตัวให้เข้ากับกลุ่มเพื่อน

ลิγον (Ligon 1957 อ้างถึงใน อารี รังสินธ์ 2527: 43-46) ได้ศึกษาวิจัยและพยายามสร้างลักษณะของพัฒนาการทางความคิดและจินตนาการตามลำดับอายุของเด็กพอสรุปได้ดังนี้

เด็กแรกเกิดถึง 2 ขวบ

เด็กจะเริ่มมีพัฒนาการในช่วงหนึ่งขวบแรก เด็กมักถามชื่อสิ่งของ พยายามทำเสียงต่างๆ เริ่มทำนายหรือคาดการณ์เหตุการณ์ประจำวัน พออายุ 2 ขวบก็มีความกระตือรือร้นที่จะอยากรู้อยากเห็นมากขึ้น เด็กจะเรียนรู้ด้วยการสัมผัสและแสดงออกซึ่งความกระหายใคร่เรียนรู้มาก ในช่วงนี้พัฒนาการด้านความคิดสร้างสรรค์ของเด็กสามารถส่งเสริม และกระตุ้นได้ด้วยการเล่นซึ่งนับว่าเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับเด็กมาก

เด็กอายุ 2-4 ขวบ

เด็กวัยนี้จะตื่นเต็นกับสิ่งแปลกใหม่ของธรรมชาติ มักจะตั้งคำถามต่างๆ เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเหล่านั้น เรียนรู้ที่จะปรับตัวกับโลกที่ค้นพบ บางครั้งชอบทำกิจกรรมที่เกินความสามารถของตัวเอง การที่จะกระตุ้นความคิดสร้างสรรค์ของเด็กสามารถทำได้ด้วยการมีของเล่นที่สามารถดัดแปลงได้หลายๆ อย่าง เช่น ดินเหนียว ไม้บล็อก จะดีกว่าให้ของเล่นที่มีโครงสร้างตายตัว

เด็กอายุ 4-6 ขวบ

เด็กวัยนี้มีจินตนาการที่ดี ในช่วงนี้เป็นช่วงที่เด็กจะเรียนรู้ทักษะที่จะกะแผนงานเป็นครั้งแรก สนุกสนานเกี่ยวกับการเล่น การคาดคะเนเกี่ยวกับการเล่น จะเรียนรู้บทบาทของผู้ใหญ่

จากการเล่นบทบาทสมมติ มีความสามารถในการเชื่อมโยงเหตุการณ์ต่างๆ ได้แม้ว่าจะไม่เข้าใจเหตุผลหรือความสัมพันธ์ก็ตาม เริ่มเข้าใจความรู้สึกของผู้อื่นบ้าง เริ่มคิดว่าการกระทำของตนมีผลกระทบต่อบุคคลอื่นอย่างไร

ในขณะที่เดียวกันจากการศึกษาพัฒนาการด้านความคิดสร้างสรรค์โดย Union College Character Research Project ในปี ค.ศ. 1957 ซึ่งได้ศึกษาถึงพัฒนาการด้านความคิดสร้างสรรค์ของเด็กอายุ 6-12 ปี สรุปได้ดังนี้

เด็กอายุ 6-8 ปี

การสร้างสรรค์ด้านจินตนาการของเด็กวัยนี้จะเริ่มเข้าสู่ความจริงมากขึ้น เด็กวัยประถมปีที่ 1 หรือ 2 ไม่ชอบการฝันเฟื่อง (Fantasy) การจินตนาการลดลงและจะใช้การวาดภาพแทนการคิดคำนึง จากการสังเกตพบว่าเด็กวัยนี้รักการเรียนรู้ เป็นช่วงที่เด็กใช้ความคิดและความสามารถแสดงออกมา โดยไม่ต้องขอความช่วยเหลือ พ่อแม่หรือครูสามารถที่จะช่วยเด็กโดยการพยายามตอบคำถามแก่เด็กอย่างตรงไปตรงมา

เด็กอายุ 8-10 ปี

เด็กวัยนี้ชอบสำรวจสิ่งต่างๆ เด็กผู้หญิงชอบสำรวจหนังสือชนิดต่างๆ และการเล่นสมมุติ เด็กผู้ชายชอบประสบการณ์ทางตรง และช่วงนี้เป็นระยะเวลาสำคัญของการอ่าน (Great age for reading) เจตคติที่มีต่อศิลปะและการดนตรีจะพัฒนาอย่างรวดเร็ว ในช่วงนี้เด็กจะพยายามเพิ่มพูนประสบการณ์ทุกอย่าง มีข้อเสนอแนะว่าในช่วงนี้ควรให้โอกาสเด็กได้สำรวจ ได้สร้าง ได้กระทำสิ่งต่างๆ ด้วยตนเอง เพราะเด็กต้องการทดสอบความคิดและทักษะของเขาเอง ซึ่งเขาควรจะได้ประสบการณ์ต่างๆ อย่างกว้างขวาง

กล่าวโดยสรุป พัฒนาการด้านความคิดสร้างสรรค์ของเด็กตั้งแต่วัยแรกเกิดจนถึง 12 ปีนั้น จะมีการพัฒนาการ และลดลงหรือหยุดชะงักบ้าง เป็นบางช่วง ซึ่งการที่พัฒนาการลดลงนี้ อาจอธิบายได้ในเรื่องของ การต่อต้านความเครียดใหม่ที่เด็กเผชิญอยู่ในแต่ละขั้นตอนหรือช่วงของพัฒนาการ และความเครียดจะตกอยู่ในช่วงของการพัฒนาการดังนี้คือ ในตอน

เข้าเรียนอนุบาล ช่วงต่อระหว่างประถมต้นกับประถมปลาย และช่วงระหว่างประถมปลายกับมัธยม เป็นต้น ซึ่งทุกครั้งที่เด็กมีความเครียดในช่วงดังกล่าว จะมีผลต่อพัฒนาการด้านความคิดสร้างสรรค์ของเด็กให้ลดลง และเขาก็จะพยายามปรับตัว หลังจากนั้นพัฒนาการก็จะเข้าสู่สภาพปกติต่อไป

บรรยากาศที่ก่อให้เกิดพัฒนาการด้านความคิดสร้างสรรค์

เกี่ยวกับการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์นั้น เกล (Gale 1969: 434) ให้ความเห็นว่า โรงเรียนและพ่อแม่เป็นเครื่องจักรอันสำคัญในการส่งเสริมให้เด็กเกิดความคิดสร้างสรรค์ เขาอธิบายว่า ความคิดสร้างสรรค์ไม่ได้เกิดจากการเรียนรู้โดยบังคับจิตใจ หรือต้องตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของการสอนที่เคร่งครัดระเบียบ แต่เป็นผลผลิตอันเชิงจิตวิทยาและสังคมที่มีอิสระ พฤติกรรม ความคิดสร้างสรรค์เป็นสิ่งสำคัญสำหรับการเปลี่ยนแปลงของมนุษย์แต่ละคน และเป็นศักยภาพทางสมองของแต่ละคนที่แสดงออก บ้านและโรงเรียนมีส่วนช่วยทำให้เด็กเป็นคนที่มีความคิดสร้างสรรค์ ควรให้เด็กมีอิสระเสรีในการแสดงออก ซึ่งความคิดเห็นต่างๆ มีความสะดวกสบายในการทดลองสิ่งที่ยากเรียนรู้ เหล่านี้จะช่วยทำให้เกิดการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์แก่เด็ก

สิ่งแวดล้อมนับว่ามีบทบาทที่สำคัญมาก ที่จะช่วยทำให้เกิดพัฒนาการด้านความคิดสร้างสรรค์ในตัวเด็ก ซึ่งสิ่งแวดล้อมที่สำคัญที่สุดได้แก่ บรรยากาศที่เปิดโอกาสให้เด็กได้สำรวจและศึกษาด้วยตนเองดังที่ เซาวนา ยูธสุริยพันธ์ (2514: 12-15) ได้ศึกษาพบว่า นักเรียนที่เรียนในโรงเรียนที่มีบรรยากาศแบบเปิดโอกาสให้เด็กได้แสดงความคิดเห็นไม่เคร่งครัด ระเบียบมากนัก ปรากฏว่านักเรียนมีความคิดสร้างสรรค์สูงกว่าเด็กนักเรียนที่เรียนในโรงเรียนที่มีบรรยากาศการเรียนการสอนที่มีแบบแผนเคร่งครัด

เกี่ยวกับการจัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมภายในบ้าน ตลอดจนการจัดประสบการณ์ เพื่อให้เด็กเกิดการเรียนรู้ได้มากที่สุด เป็นการวางพื้นฐานในการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ให้สูงขึ้น พ่อแม่จึงควรให้การอบรมเลี้ยงดู ให้เด็กได้รับประสบการณ์ที่ถูกต้องเหมาะสม ให้ความรัก ความอบอุ่น ความเอาใจใส่ สนใจและฝึกให้เด็กรู้จักใช้ความสามารถของตนเองให้มากที่สุด ควรฝึกให้เด็กเป็นคนช่างสังเกต ช่างซักถาม และตอบคำถามของเด็กอย่างมีเหตุผล ในขณะที่

เดียวกันก็ให้โอกาสแก่เด็กได้แสดงความคิดเห็นในการถกเถียง อภิปรายปัญหาต่างๆ รวมทั้ง การให้กำลังใจไม่ว่าจะเป็นคำชมเชยหรือสิ่งของรางวัลตามโอกาสอันควร

โรเจอร์พบว่า ภาวะที่ส่งเสริมให้บุคคลกล้าคิดอย่างสร้างสรรค์ ได้แก่ภาวะที่บุคคล รู้สึกปลอดภัย รู้สึกว่าตนมีค่า ได้รับการยอมรับ รวมทั้งภาวะที่มีเสรีภาพในการแสดงออกโดยไม่ ถูกวิพากษ์วิจารณ์หรือถูกประเมินผล (Rogers 1970: 146) ในทำนองเดียวกันจากการศึกษา ของคน พบว่าวิธีแก้ปัญหาแบบกลุ่มที่เปิดโอกาสให้สมาชิกได้แสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ โดย ไม่มีการวิพากษ์วิจารณ์หรือประเมินผล เป็นวิธีการที่เร้าให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ได้ดี (Coon 1959: 79)

นอกจากนี้ อารี รังสินธ์ (2517: 29) ยังได้กล่าวถึงบรรยากาศที่จะช่วย ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ตามที่ ออสบอน (Osborn) ได้กล่าวไว้ว่า บุคคลจะคิดได้อย่างมี ประสิทธิภาพนั้น ขึ้นอยู่กับความปลอดภัยทางจิต และบรรยากาศที่กระตุ้นให้คิด

สรุปได้ว่าบรรยากาศที่จะก่อให้เกิดพัฒนาการด้านความคิดสร้างสรรค์ได้ดีนั้น ได้แก่ บรรยากาศที่เต็มไปด้วยการยอมรับ และการกระตุ้นให้แสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ ไม่ว่าจะเป็น การพูด การอภิปรายหรือการทำงานก็ตาม เด็กจะต้องมีอิสระที่จะสร้างสรรค์ตามความพอใจ ดังที่โรเจอร์ใช้คำว่า ความปลอดภัยทางจิต (Psychological Freedom) ซึ่งหมายถึงการ ยอมรับความเป็นคนของแต่ละคน

ชุมชนแออัด

ลักษณะของชุมชนแออัดตามคำจำกัดความใน Encyclopedia Britanica หมายถึง "ที่อยู่อาศัยที่ไม่มีที่ว่าง ชะรุตทรุตโทรม ขาดการบริการที่ถูกต้องตามหลักอนามัย หรือ อยู่อาศัยอย่างยัดเยียด อันไม่อาจทำให้เป็นที่อยู่อาศัยเพื่อดำเนินชีวิตในครอบครัวที่มีความสุข ภายสบายใจได้" ซึ่งอาจแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะคือ

1. Brighted Area คือบริเวณที่กั้นล้อมโทรม เนื่องจากปัญหาต่างๆ ถ้า ไม่มีการปรับปรุงจะเสื่อมโทรมอย่างรวดเร็ว

2. Slum Area คือบริเวณที่เสื่อมโทรมถึงที่สุด ยากที่จะปรับปรุงให้ดีขึ้นได้ตามสภาพเดิม เว้นแต่จะทำการรื้อถอนหรือโยกย้ายอาคารและผู้คนออกไป แล้วจัดโครงการปฏิรูปและปลูกสร้างขึ้นมาใหม่ (วันทนา อธิจกุล 2523: 6-8)

ในทางตรงกันข้าม สหประชาชาติก็ได้ให้ความหมายของชุมชนแออัดไว้ว่า คือสิ่งก่อสร้าง หรือพื้นที่ที่มีที่อยู่อาศัยหนาแน่นเกินไป เกิดความเสื่อมโทรมลง มีสภาพการตั้งที่ไม่ถูกสุขลักษณะ หรือขาดสิ่งอำนวยความสะดวก อันอาจทำให้เป็นอันตรายต่อสุขภาพ ความปลอดภัย และศีลธรรมอันดีของผู้อยู่อาศัยหรือชุมชนนั้นๆ (Aprodicio A. Lauian อ้างถึงใน มัย สุขเอี่ยม 2525: 19)

สำหรับประเทศไทยใช้คำว่าชุมชนแออัด ซึ่งแปลมาจากคำ Slum ในภาษาอังกฤษ แทนคำเดิมที่ใช้อยู่หลายคำ เช่น แหล่งเสื่อมโทรม แหล่งทรุดโทรม บริเวณวิบัติ บริเวณเสื่อมโทรม แหล่งอบายภูมิห้า หรือเรียกกันตามลักษณะดังกล่าวว่า ที่อยู่อาศัยสกปรก แออัด และ ชำรุดทรุดโทรม

ได้มีผู้ให้ความหมายของชุมชนแออัดในหลายๆ ลักษณะด้วยกัน ซึ่งจะนามากกล่าวโดยรวมๆ ถึงลักษณะสำคัญของชุมชนแออัด ดังต่อไปนี้

1. เป็นแหล่งเคหะสถานที่อยู่กันอย่างหนาแน่น ไม่มีทางเข้าออกที่สะดวก
2. อาคารส่วนใหญ่อยู่กันอย่างหนาแน่นไม่มีที่ว่าง
3. บริเวณเป็นที่สกปรก เป็นอันตรายต่อสวัสดิภาพของผู้อยู่อาศัย
4. มีสภาพไม่เหมาะสมที่จะ เป็นที่อยู่อาศัย เพราะไม่ถูกต้องตามหลักสุขวิทยา
5. ไม่มีบริการจากรัฐหรือเอกชนที่ถูกต้องหลักอนามัย
6. สภาพการครอบครองเนื้อที่เป็นการบุกรุก หรือละเมิดสิทธิ
7. ความเป็นอยู่ในด้านเศรษฐกิจมีรายได้ไม่แน่นอน มักอยู่ในระดับขาดแคลน

(พัชรไชย ตันติสุข 2532 : 30)

จากการให้ความหมายหรือคำจำกัดความของบุคคลต่างๆ ที่ได้อธิบายถึงลักษณะของชุมชนแออัดไว้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน พอที่จะสรุปกว้างๆ ได้ว่า ชุมชนแออัดเป็นสภาพหรือลักษณะ เคหะสถานที่อยู่ในสภาพขรุขระทรุดโทรม ขาดสิ่งอำนวยความสะดวกบริเวณที่ตั้งอาคารบ้านเรือนก็ขาดสุขลักษณะ ความเป็นอยู่ของประชาชนในบริเวณนั้นต่ำกว่ามาตรฐานอันควร

การเกิดชุมชนแออัด

ผลจากการสำรวจข้อมูลของหน่วยงานและบุคคลต่างๆ พบว่าชุมชนแออัดเกิดขึ้นจากการอพยพของชาวชนบทที่มีรากฐานทางเศรษฐกิจต่างกลุ่มหนึ่ง กับการเคลื่อนย้ายของคนในเมืองที่มีรายได้ต่ำและไม่แน่นอน อีกกลุ่มหนึ่ง

การอพยพของชาวชนบทเข้าสู่กรุงเทพมหานคร เกิดจากหลายสาเหตุ ซึ่งพอจะแบ่งตามลักษณะใหญ่ๆ ได้ 2 ประเภท ประเภทแรกเป็นแรงจูงใจ อีกประเภทหนึ่งเป็นแรงผลักดันให้ชาวชนบทเข้าสู่กรุงเทพฯ

1. แรงจูงใจที่ทำให้ชาวชนบทอพยพเข้าสู่กรุงเทพฯ มีปัจจัย 2 ประการที่เป็นสิ่งดึงดูดให้คนเข้าสู่เมืองหลวง ได้แก่

1.1 ความเป็นศูนย์กลางของความเจริญทุกสาขาของกรุงเทพฯ

1.2 ค่านิยมของชาวชนบทที่เปลี่ยนจากสังคมเกษตร ซึ่งมีความเป็นอยู่เรียบง่าย รักการทำงาน มาเป็นความนิยมที่เปลี่ยนมาใช้ชีวิตอย่างคนเมืองซึ่งมีความสะดวกสบาย

2. แรงผลักดันให้ชาวชนบทเข้าสู่กรุงเทพฯ ประกอบด้วยปัจจัยหลักที่สำคัญ 3 ประการ คือ

2.1 ภัยธรรมชาติ หมายถึงสภาพดินฟ้าอากาศ เกิดความแห้งแล้ง น้ำท่วม ฝนไม่ตกตามฤดูกาล ฯลฯ เป็นเหตุให้ผลิตผลทางการเกษตรได้รับความเสียหาย เกษตรกรขาดรายได้ จึงทำให้เกิดการอพยพเข้าสู่เมืองเพื่อขายแรงงานหารายได้กลับไปจุนเจือครอบครัว

2.2 ความยากจน เกษตรกรจำนวนไม่น้อยที่ประสบปัญหาเกี่ยวกับการถือครองที่ดิน การผลิต การตลาด เช่น การเสียสิทธิ์ในที่ดิน ผลผลิตที่ได้น้อย ราคาตกต่ำ ก่อให้เกิดความยากจนไม่สามารถอยู่ในแหล่งเดิมได้ จึงก่อให้เกิดการอพยพเข้าสู่เมือง

2.3 ปัญหาการคุ้มครองทางด้านกฎหมาย เกษตรกรส่วนใหญ่ขาดการศึกษา รวมทั้งความรู้ด้านกฎหมาย จึงทำให้เกิดการเสียเปรียบในการเช่า การกู้ การคุ้มครองค่าเช่า ฯลฯ จึงเกิดความยากจน สูญเสียกรรมสิทธิ์ในที่ดินของตนเอง

การอพยพของคนกรุงเทพฯ เข้าสู่ชุมชนแออัด มีสาเหตุมาจาก

1. ต้องการปรับระดับรายได้ให้เพียงพอกับรายจ่าย ของผู้มีรายได้น้อยและไม่แน่นอน
2. เนื่องจากการเพิ่มจำนวนของประชากร ประกอบกับการขยายตัวของเมืองในด้านอุตสาหกรรมและพาณิชยกรรม ก่อให้เกิดราคาที่อยู่อาศัยแพง คนที่มีรายได้น้อยจึงต้องการที่อยู่อาศัยในราคาถูกกว่าแม้ว่าสภาพแวดล้อมไม่เหมาะสมก็ตาม
3. การขาดแคลนที่อยู่อาศัยของผู้ที่ทำงานถูกไฟไหม้หรือถูกไล่ที่มาจากสลัมอื่นๆ
4. ใกล้เคียงแหล่งแรงงาน
5. การขาดการวางผังเมืองที่แน่นอนในอดีต คือปล่อยให้กรุงเทพมหานครเจริญเติบโตตามยถากรรม เมื่อประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วจึงทำให้เกิดที่อยู่อาศัยหลายๆ บริเวณเปลี่ยนสภาพเป็นชุมชนแออัด

ประเภทของชุมชนแออัด

ชุมชนแออัดสามารถแบ่งประเภทตามลักษณะการตั้งถิ่นฐานออกได้เป็น 4 ประเภท คือ

1. ชุมชนดั้งเดิม หมายถึงชุมชนเก่าที่ประวัติการตั้งถิ่นฐานมานานแล้วตั้งแต่ก่อนหรือพร้อมๆ กับเมืองที่พัฒนาขึ้น การเคหะแห่งชาติถือเอาชุมชนที่มีการตั้งถิ่นฐานมานานกว่า 15 ปี และมีความเสื่อมโทรมถึงระดับที่สมควรจะทำการปรับปรุงให้มีสภาพดีขึ้น เป็นชุมชนแออัดที่จัดอยู่ในประเภทนี้

2. ชุมชนใหม่ หมายถึงชุมชนที่เกิดขึ้นใหม่ที่มีอายุการตั้งชุมชนต่ำกว่า 15 ปี และเป็นชุมชนที่มีการจัดตั้งไม่เป็นระเบียบ มีความเสื่อมโทรมหรือมีแนวโน้มที่จะมีความเสื่อมโทรมในอนาคต

3. ชุมชนประเภทบุกรุก หมายถึงชุมชนที่ผู้อยู่อาศัยเข้าไปครอบครองปลูกสร้างอาคาร โดยไม่ได้รับคำยินยอม หรือการรับรู้ใด ๆ จากเจ้าของที่ดิน หรืออยู่ในระหว่างการไล่ที่จากเจ้าของที่ดิน หรือชุมชนที่เข้าไปตั้งอยู่ในบริเวณที่เป็นบริเวณสาธารณะประโยชน์ เช่น ชุมชนที่เข้าไปตั้งอยู่ในบริเวณที่ถูกไฟไหม้ ชุมชนคลอง ชุมชนที่เรียงยาวตามริมทางรถไฟ เป็นต้น

4. ชุมชนที่จะต้องรื้อร้าง หมายถึงชุมชนที่ถูกกำหนดว่าจะต้องถูกรื้อร้าง หรือมีแนวโน้มที่จะมีการพัฒนาเป็นอย่างอื่น เช่นชุมชนที่อยู่ในเส้นทางของแผนการสร้างทางหลวงหรือที่จะเวนคืนเพื่อไปใช้ทำสาธารณะประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือบริเวณที่มีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนเป็นบริเวณพาณิชย์กรรมเนื่องจากเมืองที่พัฒนาเข้ามาถึงชุมชน

ในปัจจุบันนี้ปรากฏว่าจำนวนชุมชนตามประเภทที่ 1 นั้นกำลังจะถูกกลดลงอย่างรวดเร็วด้วยการพัฒนาของเมืองที่เข้ามาแทนที่ และกลายเป็นชุมชนประเภทที่ 4 จากชุมชนประเภทที่ 4 ก็กลายเป็นชุมชนประเภทที่ 3 ถ้าหากอยู่ในใจกลางเมือง และถ้าอยู่บริเวณวงนอกของเมืองก็จะเป็นชุมชนประเภทที่ 2 (สำนักงานปรับปรุงแหล่งเสื่อมโทรมการเคหะแห่งชาติ มบป.: 8)

ชุมชนแออัดในกรุงเทพมหานคร

กรุงเทพมหานครแบ่งการปกครองออกเป็น 24 เขต เป็นเขตชั้นใน 13 เขต เขตชั้นนอก 11 เขต มีชุมชนแออัดกระจายอยู่ทั่วไป จากการสำรวจของกองส่งเสริมความมั่นคงที่อยู่อาศัย ฝ่ายปรับปรุงชุมชนแออัด การเคหะแห่งชาติ เมื่อปี 2529 ปรากฏว่ามีชุมชนแออัดอยู่ทั่วกรุงเทพมหานคร จำนวน 294 ชุมชน จำนวนครัวเรือน 71,599 หน่วย และมีประชากร

ประมาณ 429,594 คน ซึ่งจากเดิมมีจำนวนชุมชนแออัดถึง 472 ชุมชน จำนวนครัวเรือน 135,686 ครอบครั และประชากรประมาณ 814,116 คน ดังรายละเอียดที่พอสรุปได้ดังนี้

ตารางที่ 1 ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับชุมชนแออัด

รายการ	จำนวนชุมชน	จำนวนหน่วย	ประชากร
ชุมชนทั้งหมด	427	135,686	814,116
ชุมชนรื้อล้าง	21	6,103	36,618
ชุมชนหลังจากหักชุมชนรื้อล้าง	451	129,583	777,498
ปรับปรุงเสร็จตามแผนปี 2521-2526	91	35,472	212,832
อยู่ในระหว่างปรับปรุง	2	4,500	27,000
รอการอนุมัติงบประมาณปี 2527-2529	56	18,012	108,072
คงเหลือชุมชนที่ยังไม่ได้ปรับปรุง	294	71,599	4,594

ปัญหาของชุมชนแออัด

ชุมชนแออัดในกรุงเทพมหานครซึ่งมีอยู่มากมายและเป็นแหล่งที่มีปัญหาหลายประการ ปัญหาเหล่านี้เกิดมานานกว่า 30 ปีแล้ว และพอกพูนจนเป็นปัญหาเรื้อรัง ปัจจุบันปัญหาเรื้อรังดังกล่าวกลายเป็นปัญหาสำคัญและจำเป็นต้องแก้ไขเร่งด่วน ซึ่งแบ่งเป็นปัญหาหลักๆ ดังนี้

1. ปัญหาของประชากรในด้านความเป็นอยู่และสิ่งแวดล้อม ประชากรส่วนใหญ่ประสบกับปัญหาความขาดแคลนทางด้านสาธารณูปโภคเป็นอย่างมาก เพราะในชุมชนแออัดมีอาคารบ้านเรือนที่ปลูกสร้างขึ้นอย่างหนาแน่น ในบริเวณที่นี้สกปรกส่งกลิ่นรบกวน เนื่องจากขาดระบบระบายน้ำที่ดี ขาดแสงสว่างและไม่ได้รับอากาศบริสุทธิ์เพียงพอ การบริการจากรัฐในด้านประปา ไฟฟ้า การระบายน้ำ ทางเดินไม่เพียงพอ ด้านสุขภาพอนามัยประชากรส่วนใหญ่มีปัญหา เมื่อมีการเจ็บป่วยแล้วไม่ทราบวิธีการปฏิบัติตัว ไม่มีค่าใช้จ่ายในการรักษาตัวที่โรงพยาบาล นอกจากนี้ชุมชนแออัดยังเป็นแหล่งที่โรคภัยไข้เจ็บติดต่อแพร่หลายได้ง่าย

ในด้านสังคม ครอบครัส่วนใหญ่มีปัญหาทางครอบครัว คนในครอบครัวขาดสัมพันธภาพที่ดีไม่มีความเข้าใจอันดีซึ่งกันและกัน มีการทะเลาะเบาะแว้งกันอยู่เสมอ เด็กขาด

ความอบอุ่นอันเนื่องมาจากถูกทอดทิ้ง ขาดการเอาใจใส่จากพ่อแม่ ผู้ปกครองทำให้เด็กมีปัญหาเมื่อโตขึ้น

ในด้านความปลอดภัยของคนในชุมชน ปัญหาอาชญากรรมในชุมชนแออัดเป็นปัญหาสำคัญ โดยเฉพาะปัญหายาเสพติด พบว่าผู้ติดยาเสพติดเป็นวัยรุ่นทั้งหญิงและชาย จากการสำรวจของการเคหะแห่งชาติในปี พ.ศ. 2525 พบว่ามีประชากรไม่น้อยกว่าร้อยละ 70

ในด้านความมั่นคงของที่อยู่อาศัย เป็นปัญหาที่ผู้อยู่อาศัยในชุมชนแออัดให้ความสำคัญอย่างยิ่งคือการถูกละทิ้งและเพลิงไหม้ ซึ่งในความคิดของผู้อยู่อาศัยในชุมชนแออัดเข้าใจว่าการถูกละทิ้งกับเพลิงไหม้มีความเกี่ยวพันกันอย่างใกล้ชิดคิดว่าเป็นการวางเพลิงของผู้เป็นเจ้าของที่ดินเพื่อขับไล่ผู้อยู่อาศัย

2. ปัญหาเกี่ยวกับสถานะทางเศรษฐกิจของประชากรในชุมชนแออัด ประชากรเป็นจำนวนมากประสบปัญหาค่าครองชีพ กล่าวคือรายได้ไม่พอกับรายจ่าย จากการสำรวจของการเคหะแห่งชาติผู้ที่มีรายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่ายมีถึงร้อยละ 70 ในปี พ.ศ. 2522 และมีถึงร้อยละ 90 ในปี พ.ศ. 2523 ความยากจนเกิดจากปัญหาการตกงานเป็นระยะๆ และขาดความมั่นคงในการทำงานอันเนื่องมาจากการศึกษาน้อย อาชีพของประชากรในชุมชนแออัดส่วนมากมีอาชีพกรรมกรและค้าขาย (ม.ร.ว.อดิน รัตพันธ์ และคณะ 2525: 46) สำหรับการค้าขายโดยมากเป็นการค้าแบบหาบเร่ แผงลอย และขายของเล็กๆ น้อยๆ หน้าบ้าน ซึ่งการประกอบอาชีพแบบนี้มีรายได้ไม่แน่นอน ขาดความมั่นคงและเกี่ยวพันถึงการมีหนี้สินในที่สุด

3. ปัญหาด้านการศึกษา ประชากรในชุมชนแออัดทั้งผู้ใหญ่และเด็กในชุมชนแออัดส่วนมากมีการศึกษาดำ ในปี พ.ศ. 2518 การเคหะแห่งชาติสำรวจพบว่า ผู้ที่เป็นหัวหน้าครอบครัวที่ได้รับการศึกษาดำกว่าการศึกษาภาคบังคับมีถึงร้อยละ 51.55 และผู้ที่ไม่ได้รับการศึกษาเลยร้อยละ 22.57 ส่วนเด็กพบว่าร้อยละ 20.64 เรียนอยู่ระหว่างชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-4 เด็กพวกนี้จบแล้วก็ไม่แน่ว่าจะเข้าประโยชน์จากวิชาการที่เรียนมาได้ ส่วนมากเมื่อจบมาทั้งวันงานก็ล้มหมด ส่วนผู้ที่ไม่ได้เรียนหรือเรียนแล้วออกกลางคันมีร้อยละ 38.45 จึงนับว่าสิ่งเหล่านี้เป็นปัญหาสำคัญในชุมชนแออัดอย่างหนึ่ง

4. ปัญหาของเด็กในชุมชนแออัดโดยเฉพาะ เด็กในชุมชนแออัดมีปัญหาที่แตกต่าง จากเด็กทั่วๆ ไปหลายประการ จากรายงานการสัมมนาของนิสิตปริญญาตรี คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2522: 8-9) ได้กล่าวถึงปัญหาด้านสุขภาพกายและปัญหาด้าน สุขภาพจิตของเด็กในชุมชนแออัดไว้ดังนี้

ในด้านสุขภาพกาย เด็กในชุมชนแออัดอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่แออัดสกปรก ขาดสุขลักษณะ ที่ดีทำให้เจ็บป่วยอยู่เสมอ โรคที่เด็กเป็นกันบ่อยๆ คือ โรคขาดอาหาร โรคเกี่ยวกับทางเดิน อาหาร ไข้หวัด โรคผิวหนัง โรคบิด ฯลฯ นอกจากนี้ในชุมชนแออัดยังมีคนที่เชื่อเกี่ยวกับการรักษาโรคด้วยวิธีการทางไสยศาสตร์ เช่นการรักษาโรคด้วยการรดน้ำมันต์ มีหมอนผี การเข้า ทรงตลอดจนความเชื่อมากมายอีกหลายๆ อย่างซึ่งนับเป็นปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนา ด้านสุขภาพอนามัย

ในด้านสุขภาพจิตของเด็กในชุมชนแออัด มีสาเหตุมาจากการกระทบกระเทือนจาก ปัญหาส่วนตัวและสภาพครอบครัวของเด็ก และสภาพแวดล้อมอันทำให้เด็กมีสุขภาพจิตที่ไม่ดี กลายเป็นเด็กก้าวร้าว ชอบตัดสินใจปัญหาด้วยวิธีการที่รุนแรง ไม่สนใจระเบียบกฎเกณฑ์ของสังคม บางคนหวาดกลัว ไม่มีความมั่นคงทางอารมณ์ คือร้อน ไม่มีความหวังในชีวิต

แหล่งชุมชนแออัดได้อุบัติขึ้นมากมายในกรุงเทพมหานคร และปัจจุบันจากการสำรวจ ของ โสภณ พรโชคชัย โดยการถ่ายภาพทางอากาศพบว่า มีจำนวนแหล่ง เลื่อมวิตรมหรือชุมชน แออัดถึง 1,020 แห่ง และจำนวนประชากรที่อาศัยอยู่ในชุมชนแออัดเหล่านี้มีจำนวนประมาณ 1.01 ล้านคน

ชีวิตครอบครัวที่มีฐานะทาง เศรษฐกิจและสังคมต่ำ ในแหล่งชุมชนแออัดเหล่านี้ มักจะ ต้องประสบกับปัญหาครอบครัวที่มีลักษณะ เดียวกันดังนี้

1. ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ เป็นปัญหาใหญ่และสำคัญที่สุดของครอบครัว เนื่องจาก หัวหน้าครอบครัวมีอาชีพที่ขาดความมั่นคง หาเข้ากินค่า งานที่หาได้มีรายได้ไม่แน่นอน อาชีพส่วนใหญ่ ใช้แรงงาน เช่น เป็นกรรมกรแบกหาม หรือรับจ้างทั่วไป ช่างไม้ ช่างปูน ช่างรับจ้าง เป็นต้น รายได้ที่ได้มาไม่เพียงพอที่จะใช้จ่ายในครอบครัว จึงมีความเป็นอยู่อย่างคับแคบ

มีกินบ้าง ไม่มีกินบ้าง และการที่ต้องประสบกับปัญหาดังกล่าว ทำให้เกิดความเครียดทางอารมณ์ มักนำไปสู่การทะเลาะวิวาทระหว่างสามีภรรยา

2. ปัญหาความสัมพันธ์ในครอบครัวไม่อบอุ่น หรือครอบครัวแตกแยก สืบเนื่องมาจากปัญหาด้านเศรษฐกิจ เนื่องจากจะต้องวิตกกังวลอยู่ตลอดเวลาว่าจะหาเงินมาเลี้ยงครอบครัวในแต่ละวันไม่เพียงพอ จึงทำให้เกิดความเครียดในอารมณ์ หงุดหงิดพูดกันไม่เข้าใจ และการที่หัวหน้าครอบครัวและภรรยาต้องออกไปทำงานนอกบ้านตั้งแต่เช้ามีเงินค่าใช้ร่างกายเห็นเหนื่อย เมื่อกลับมาถึงบ้านพออะไรไม่พอใจนิดหน่อยก็อาจนำไปสู่ปัญหาใหญ่ให้เกิดการทะเลาะวิวาท บางครั้งถึงขั้นทุบตีรุนแรง นอกจากนี้ครอบครัวเหล่านี้ส่วนใหญ่ทั้งพ่อและแม่ก็ดื่มสุรา อาจเนื่องมาจากเพื่อความสบายใจ และต้องการให้ลืมปัญหาความทุกข์ยากที่กำลังประสบอยู่ ซึ่งความเป็นจริงแล้วการดื่มสุราไม่ได้ช่วยแก้ปัญหาแต่กลับเป็นการเพิ่มพูนปัญหาให้ครอบครัวมากยิ่งขึ้น เช่นทำให้ค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น มีการทะเลาะวิวาทกันบ่อยขึ้นเพราะขาดสติ ซึ่งสภาพความแตกแยกในครอบครัวดังกล่าวนี้มีผลต่อจิตใจและความรู้สึกของลูกๆ ก่อให้เกิดความรู้สึกว่าเหว่ ไม่มีที่พึ่ง ขาดความอบอุ่น ความรักความเอาใจใส่ ไม่มีคนคอยอบรมสั่งสอนหรือชี้แนะเมื่อมีปัญหา

3. ปัญหาการอบรมเลี้ยงดู ครอบครัวในชุมชนแออัดส่วนใหญ่ทั้งพ่อและแม่ต้องออกไปทำงานนอกบ้าน ลูกมักถูกทอดทิ้งให้อยู่กับปู่ ย่า ตา ยาย บางครั้งก็ให้พี่ที่โตแล้วเลี้ยงน้อง และจะปล่อยให้ตามยถากรรมไม่มีความระมัดระวัง ในเรื่องความปลอดภัย ทั้งในเรื่องของการศึกษาพ่อแม่ส่วนใหญ่ก็มีการศึกษาต่ำ ค่านิยมในการให้ความสำคัญด้านการศึกษาของลูกจึงมีน้อย เพราะสภาพครอบครัวเป็นแบบเอาตัวรอดไปวันๆ ถึงพ่อแม่จะต้องการให้ลูกได้เรียนสูงๆ เพื่อมีงานทำดีๆ ก็เป็นไปได้ยากลูกๆ จึงมักจบแค่การศึกษาภาคบังคับแล้วออกมาช่วยทำงานหารายได้ช่วยเหลือครอบครัว

นอกจากนี้สภาพชีวิตในชุมชนแออัดนั้น สิ่งแวดล้อมทั้งทางกายภาพ และสังคมมักจะมีปัญหาเนื่องจากอยู่กันอย่างหนาแน่น มีคนหลายประเภทจากหลายถิ่น จึงเป็นที่น่าห่วงใยในอนาคตของเด็กๆ เพราะต้องตกอยู่ในสภาพสังคมที่เต็มไปด้วยปัญหา พ่อแม่ก็ไม่ค่อยมีเวลาอบรมสั่งสอนคอยชี้แนะอย่างใกล้ชิด บางครั้งเมื่อพ่อแม่มีเรื่องทะเลาะกันยังลงโทษลูกอย่างไร้เหตุผล ดุด่า เข่นแค้นเพื่อเป็นการระบายอารมณ์ ลูกจึงขาดที่พึ่งคิดว่าพ่อแม่ไม่รักไม่เข้าใจตน

จึงหันไปหาความไว้วางใจเพื่อนปรึกษาเพื่อนเมื่อมีปัญหา นอกจากนี้พ่อแม่อาจมีทัศนคติว่า คนจะดีก็อยู่ที่ตัวเองไม่ต้องไปสั่งสอนมาก ซึ่งอาจเป็นไปได้อีกถ้าเด็กอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี แต่สำหรับในชุมชนแออัดนั้นสิ่งแวดลอมที่ย่ำแย่ให้ประพตติผิตได้ง่าย ครอบครัวจึงมีความจำเป็นมากในการอบรมสั่งสอนลูกอย่างใกล้ชิด

การอบรมเลี้ยงดู

การอบรมเลี้ยงดู หมายถึงการปฏิบัติของพ่อแม่ผู้ปกครองที่มีต่อเด็กใน 4 ด้าน คือ

- การควบคุมเด็ก
- การเป็นตัวอย่างแก่เด็ก
- การให้รางวัล และ
- การลงโทษ

(Wright 1976: 39)

ดวงเดือน พันธุมนาวิน และคณะ (2528: 3) ได้ให้ความหมายของการอบรมเลี้ยงดูไว้ว่า หมายถึง การที่ผู้ใกล้ชิดเด็กมีการติดต่อเกี่ยวข้องกับเด็ก ทั้งทางด้านคำพูดและการกระทำ ซึ่งเป็นการสื่อความหมายต่อเด็กทั้งทางด้านความรู้สึกและอารมณ์ของผู้กระทำ ตลอดจนเป็นทางให้ผู้เลี้ยงดูสามารถจะให้รางวัลและลงโทษเด็กได้ นอกจากนี้ยังเป็นโอกาสให้เด็กได้ดูแบบอย่างการกระทำของผู้เลี้ยงดูคนด้วย

การอบรมเลี้ยงดูเด็กของบิดามารดา อาจแบ่งออกได้เป็นหลายประเภท ตามลักษณะ และปริมาณการปฏิบัติต่อเด็ก ในขั้นต้นได้มีผู้กำหนดประเภทของการอบรมเลี้ยงดูเด็กไว้มากมาย เช่น ประชาธิปไตย เข้มงวดกวดขัน บ่อยปละละเลย ฯลฯ แต่ไม่ได้แสดงความเกี่ยวข้องกับระหว่างวิธีการอบรมเลี้ยงดูเหล่านี้ ต่อมาได้มีผู้เห็นว่า การอบรมเลี้ยงดูเหล่านี้แท้จริงแล้วคือลักษณะผสมของวิธีการอบรมเลี้ยงดู 2 มิติ มิติแรกคือ การอบรมเลี้ยงดูแบบรัก และมิติที่สองคือ การอบรมเลี้ยงดูแบบควบคุม ซึ่งอาจจะพิจารณาปริมาณจากน้อยไปหามากในแต่ละมิติได้

(Schaefer 1959 อ้างถึงใน ดวงเดือน พันธุมนาวิณ และคณะ 2528: 3-4) ฉะนั้น การอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยจึงหมายถึง การอบรมเลี้ยงดูแบบรักมาก และควบคุมค่อนข้างน้อย การอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดเผด็จการ หมายถึงการอบรมเลี้ยงดูแบบรักน้อยและควบคุมมาก และการอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลยจึงหมายถึงการอบรมเลี้ยงดูแบบรักน้อย ควบคุมน้อย

บอยส์, คัลฮอร์น และบรีสล (อ้างถึงใน ประนต เล็กสวาสดี 2517: 13) ได้แบ่งลักษณะของการอบรมเลี้ยงดู หรือบรรยากาศของบ้านออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. บ้านที่มีการปกครองแบบประชาธิปไตย (Democratic)
2. บ้านที่มีการปกครองแบบอิตาธิปไตย (Autocratic)
3. บ้านที่มีการปกครองแบบไม่มีกฎเกณฑ์ (Indulgent)

บ้านที่มีการปกครองแบบประชาธิปไตย หมายถึงบ้านที่บิดามารดาหืออิสระเสรีแก่บุตรพอสมควร บิดามารดาจะตอบสนองความต้องการ และธรรมชาติของเด็ก ถ้าเด็กฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ที่วางไว้จะถูกทักท้วงเป็นครั้งคราว

บ้านที่มีการปกครองแบบอิตาธิปไตย หมายถึงลักษณะที่บิดามารดาตั้งกฎเกณฑ์ต่อการกระทำของเด็กแทบทุกชนิด เด็กจะต้องพยายามรักษาระเบียบวินัยอย่างเข้มงวดการฝ่าฝืนกฎเกณฑ์นับเป็นความผิดอย่างร้ายแรง

บ้านที่มีการปกครองแบบไม่มีกฎเกณฑ์ หมายถึงการที่บิดามารดาไม่มีการตั้งข้อบังคับใดๆ กับเด็กเลย เด็กสามารถทำทุกสิ่งทุกอย่างได้ตามความปรารถนา

ในขณะที่ โร และซีเกลแมน (Roe and Siegelmen 1963 อ้างถึงใน รัตนา จากฉลัก 2530: 19) ได้จัดแบ่งลักษณะของการอบรมเลี้ยงดูออกเป็น 6 แบบ ได้แก่

1. แบบทนุถนอม (Protective) เป็นวิธีการอบรมเลี้ยงดูที่พ่อแม่เอาใจใส่ต่อเด็กเป็นพิเศษ ยอมตามใจ ให้สิทธิพิเศษ และคอยทำทุกอย่างให้
2. แบบเข้มงวดกวดขัน (Demanding) เป็นการอบรมเลี้ยงดูที่พ่อแม่คอยสอดส่องให้บุตรทำตามคำสั่งของตนอย่างเคร่งครัด ถ้าหากบุตรทำในสิ่งที่นอกเหนือจากคำสั่งก็จะถูกลงโทษทันที
3. แบบปล่อยปละละเลย เป็นการเลี้ยงดูแบบที่พ่อแม่จะไม่เอาใจใส่ต่อสวัสดิภาพของเด็กเท่าใดนักเป็นศัตรูกับเด็กอย่างเปิดเผย แสดงความโกรธและเกลียดออกมาอย่างชัดเจน
4. แบบเพิกเฉย (Neglecting) เป็นการเลี้ยงดูแบบที่พ่อแม่ไม่ยินดียินร้ายต่อพฤติกรรมของเด็ก ไม่คิดว่ากล่าวตักเตือนเมื่อทำผิด หรือไม่มีการแสดงความยินดีเมื่อเด็กประพฤติในสิ่งที่ดี
5. แบบตามสบาย (Casual) การอบรมแบบนี้จะให้เสรีภาพแก่เด็กให้ทำอะไรได้ตามสบาย แต่ถ้าลูกทำไม่ถูกต้องก็ให้คำแนะนำอบรมตักเตือน ตามควรแก่โอกาส
6. แบบให้ความรัก การเลี้ยงดูแบบนี้เป็นวิธีการที่พ่อแม่คอยให้การอบรมตักเตือนสั่งสอนบนพื้นฐานของความรัก ชี้แจงเหตุผลอธิบายให้บุตรเข้าใจถึงสาเหตุของการทำโทษหรือการยกย่องชมเชย

โดโรธี (Dorothy 1972: 117) ได้แบ่งการอบรมเลี้ยงดูออกเป็น 3 ประเภทคือ

1. ประชาธิปไตย (Democracy) เป็นวิธีการที่พ่อแม่ให้การอบรมเลี้ยงดูแล้วบุตรมีความรู้สึกว่าได้รับการปฏิบัติด้วยความยุติธรรม ไม่เข้มงวดหรือตามใจจนเกินไป พ่อแม่ยอมรับนับถือความสามารถ และความคิดเห็นของบุตร และยังให้ความช่วยเหลือร่วมมือในโอกาสอันควรอีกด้วย

2. ปล่อยปลະละเลย (Rejection) เป็นการอบรมเลี้ยงดูชนิดที่พ่อแม่ปล่อยให้บุตรทำอะไรๆ ตามใจตนเอง โดยที่พ่อแม่ไม่เอาใจใส่ให้การช่วยเหลือแนะนำ และบุตรมีความรู้สึกที่ตนเองถูกเกลียดชัง

3. ให้ความคุ้มครองมากเกินไป (Over-Protection) เป็นวิธีการอบรมเลี้ยงดูแบบที่พ่อแม่คอยคุ้มครองป้องกันภัย และให้ความช่วยเหลือตลอดเวลาทำให้บุตรมีความรู้สึกที่ตนเองไม่ได้รับความสะดวกที่จะทำในสิ่งที่ตนต้องการ

นอกจากนี้ อานนท์ อากาภิรม (2517: 150) ได้แบ่งลักษณะการอบรมเลี้ยงดูบุตรของครอบครัวตามฐานะทางเศรษฐกิจ และสังคมไว้ 3 ลักษณะดังนี้

1. การอบรมเลี้ยงดูบุตรของครอบครัวที่ยากจน วิธีการอบรมเลี้ยงดูบุตรของครอบครัวประเภทนี้มักจะปล่อยปลະละเลย เพราะทั้งบิดามารดาต้องทำงานหากิน ไม่มีเวลาเอาใจใส่ต่อการเลี้ยงดูบุตรมากนัก

2. การอบรมเลี้ยงดูบุตรของชนชั้นกลาง ครอบครัวประเภทนี้ย่อมมีโอกาสหรือเวลาที่จะเอาใจใส่อบรมสั่งสอนบุตรได้ดีกว่าครอบครัวที่ยากจน การอบรมเลี้ยงดูของครอบครัวชนชั้นกลางมักเน้นในเรื่องความเป็นระเบียบ โดยถือคติที่ว่า "เด็กจะดีต้องอยู่ที่การอบรมสั่งสอน"

3. การอบรมเลี้ยงดูบุตรของครอบครัวชั้นสูง ครอบครัวประเภทนี้ให้ความเอาใจใส่แก่เด็กเป็นอย่างดี ทั้งในด้านการศึกษาอยู่หลับนอนและการอบรมสั่งสอน แต่มักพบว่าเด็กที่มาจากรอบครัวชั้นสูงมีความประพฤติไม่ค่อยจะเรียบร้อย ซึ่งเชื่อกันว่าอาจเป็นเพราะมีการตามใจเด็กมากเกินไป

พันทิพา อุทัยสุข (2525: 198) ได้จัดแบ่งลักษณะของการเลี้ยงดูเด็กออกเป็นลักษณะต่างๆ ดังนี้

1. การยอมรับและไม่ยอมรับ หมายถึงการที่พ่อแม่อยากให้ลูกเกิดมาหรือไม่ ถ้าอยากให้เกิดมาก็จะยอมรับในความเป็นลูก แต่ถ้าไม่อยากให้เกิดก็จะ มีปัญหาที่ติดตามมามากมาย

การที่พ่อแม่ยอมรับก็มักจะให้การเลี้ยงดูอย่างอบอุ่น มีการเอาใจใส่ต่อความประพฤติเป็นอย่างดี ให้ความรักความหวังดีอย่างเต็มที่และมักจะหาเวลาให้ลูกเพราะมีความรู้สึกเป็นสุข เมื่ออยู่กับลูก ส่วนพ่อแม่ที่ไม่ยอมรับ พ่อแม่จะรู้สึกว่าลูกที่เกิดมาทำให้เป็นอุปสรรคต่อภารกิจของตน มีความรู้สึกไร้ค่า และบางทีก็เกลียดชัง การอบรมเลี้ยงดูมักปล่อยปละละเลยและไม่สม่ำเสมอ อาจมีการตำราว่าประชดประชัน พ่อแม่ก็มักจะห่างเหินไม่สนิทสนมกัน เด็กจะเป็นคนไม่มีความสุข มีความรู้สึกกดดัน และอาจประชดชีวิตเมื่อเติบโตขึ้น

2. การให้เด็กเป็นตัวของตัวเองและการโอ้อวดเกินไป หมายถึงการที่พ่อแม่อบรมเลี้ยงดูแบบหัดให้ช่วยตัวเอง และแบบที่เห็นเด็กเป็นลูกแห่งอยู่เสมอ

การให้เด็กเป็นตัวของตัวเองนี้ พ่อแม่จะให้เด็กทำอะไรด้วยตัวเอง ปล่อยให้เด็กมีเวลาที่จะทำอะไรบ้างตามที่เขาต้องการ สอนให้เด็กรู้จักหน้าที่และความรับผิดชอบ เด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูแบบนี้ จะเป็นเด็กที่มีความมั่นใจมีความรับผิดชอบ อดทน กล้าหาญ กล้าตัดสินใจ สามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้าและอาจเป็นผู้ที่ดีในอนาคต

ส่วนเด็กที่ถูกโอ้อวดเกินไปนั้น มักจะมาจากครอบครัวที่มีญาติสนิทอยู่ด้วยกัน และเด็กอาจเป็นหลานคนแรก ผู้ใหญ่จะไม่ยอมให้เด็กทำอะไรเอง ไม่มีโอกาสริเริ่ม และไม่รู้จักความลำบาก ผลที่ออกมาเด็กจะเป็นคนที่ทำอะไรไม่เป็น แบบที่เรียกว่า "เหยียบขี่ไก่ไม่ฝ่อ" ต้องพึ่งพาผู้อื่นอยู่เสมอไม่สามารถทำอะไรได้ด้วยตัวเอง คือไม่มีความเชื่อมั่นในตนเอง ไม่มีความอดทนและ เมื่อเผชิญกับปัญหาในอนาคตก็จะท้อถอยไม่มีความสามารถเอาชนะปัญหาได้

3. การสอนให้เด็กมีเหตุผลและการตามใจเกินไป การสอนให้เด็กเป็นคนมีเหตุผลและการตามใจเกินไปนี้ จะมีส่วนทำให้เป็นคนมีเหตุผลหรือเป็นคนเอาแต่ใจตัวเอง เมื่อโตขึ้น การสอนให้เด็กมีเหตุผลคือ การไม่ตามใจเด็กจนเกินไป โดยใช้การอธิบายให้เด็กรู้ถึงสาเหตุของการที่เด็กถูกห้ามการกระทำต่างๆ ซึ่งพ่อแม่จะต้องให้การอบรมอย่างใกล้ชิด และ

ต้องให้ความรักความอบอุ่น จึงจะกระทำได้ การอบรมเลี้ยงดูแบบนี้จะมีผลเมื่อเด็กโตขึ้น จะเป็นคนมีเหตุผล ยอมรับในความคิดของผู้อื่น และสามารถพิจารณาปัญหาต่างๆ ได้ดี ส่วนครอบครัวที่ตามใจเด็กเกินไปนั้น พ่อแม่จะให้ลูกกระทำทุกอย่างตามที่ต้องการ จะเอาอะไรก็หามาให้ เสมอจนเด็กไม่รู้จักคำว่า "ไม่" การอบรมเลี้ยงดูแบบนี้มักเกิดขึ้นในครอบครัวที่มีฐานะร่ำรวย

4. การยึดหยุ่นและการไม่ยึดหยุ่น หมายถึงการที่พ่อแม่ยอมรับ หรือไม่ยอมรับเมื่อลูกจะทำอะไรผิดจากที่ตนเองคาดหวังหรือต้องการไปบ้าง การที่พ่อแม่เลี้ยงดูลูกแบบยึดหยุ่นนี้ มักจะเป็นคนมีเหตุผลใจกว้าง เมื่อเด็กมีพฤติกรรมที่ผิดไปจากที่ตนคาดหวังก็จะยอมรับ และพิจารณาว่าเป็นสิ่งเสียหายหรือไม่ ถ้าไม่เสียหายก็อาจปล่อย แต่ถ้าเสียหายก็จะหาวิธีแก้ที่นุ่มนวล เด็กที่มาจากครอบครัวที่เลี้ยงดูแบบนี้มักเป็นคนมีความสุข สบายใจ ไม่หงุดหงิด และไม่มีความรู้สึกกดดัน พ่อแม่ที่ไม่มีการยึดหยุ่นคือพ่อแม่ที่ต้องการให้ลูกทำดีที่สุดในความเชื่อของตนเอง ตลอดเวลาหรือเป็นพวกที่จู้จี้ ชอบจัดการให้ลูกทุกอย่างเป็นอย่างดี โดยไม่คำนึงถึงความรู้สึกและความต้องการของลูก เด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูแบบนี้ มักจะมีความรู้สึกถูกกีดกัน ไม่มีความสุข อารมณ์ไม่ดี และมักอยากทำอะไรแปลกๆ เมื่อมีโอกาส

5. การที่ผู้ใหญ่มีเหตุผลและการที่ผู้ใหญ่มีความเชื่อผิดๆ การอบรมเลี้ยงดูแบบที่ผู้ใหญ่มีเหตุผล จะเป็นผลดีต่อเด็กทั้งในด้านค่านิยม และสุขภาพอนามัย ครอบครัวที่อบรมเลี้ยงดูแบบนี้มักเป็นครอบครัวที่ปรับปรุง เปลี่ยนแปลงทันต่อเหตุการณ์เสมอ ความเชื่อทั้งหลายจะมาจากการใช้เหตุผล เมื่อเด็กโตขึ้นก็จะเป็นคนที่มีเหตุผล และครอบครัวที่ผู้ใหญ่มีความเชื่อผิดๆ มักจะเป็นครอบครัวที่ไม่ยอมรับการเปลี่ยนแปลงอะไรทั้งสิ้น ไม่ยอมรับว่าบางสิ่งบางอย่างที่ตนเองเชื่อนั้นไม่ถูกต้อง ความเชื่อผิดๆ ทั้งหลายนี้ก็จะถ่ายทอดไปยังเด็ก ทำให้เด็กเป็นคนที่มีความเชื่อที่ผิดๆ มีค่านิยมบางอย่างที่ไม่ดี เข้ากับเพื่อนๆ ไม่ได้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

6. การให้ความยุติธรรมและไม่ให้ความยุติธรรม การไม่ให้ความยุติธรรมนี้ส่วนมากในระหว่างพี่น้องของเด็กเองหรือผู้ที่เด็กร่วมอาศัยอยู่ด้วยถ้าเด็กไม่มีพ่อแม่ สำหรับพ่อแม่ที่ให้ความยุติธรรมในระหว่างลูกทั้งหมด มักจะมีเวลาให้ลูก มีการอบรมเลี้ยงดูอย่างรอบคอบทั่วถึง เมื่อมีการทะเลาะวิวาทกันก็จะตัดสินด้วยความยุติธรรม ในครอบครัวแบบนี้จึงมีความอบอุ่น มีความรักใคร่ช่วยเหลือกันระหว่างพี่น้อง ส่วนเด็กในครอบครัวที่ไม่มีความยุติธรรมจะเป็นคนที่มีความอิจฉาริษยากัน ไม่ไว้ใจซึ่งกันและกัน เด็กจะไม่มีความสุข มีความระแวง และมักไม่เชื่อถือผู้ใหญ่

7. การที่พ่อแม่เป็นตัวอย่างที่ดี และไม่ดี ตัวอย่างในที่นี้หมายถึงพฤติกรรมที่เด็กอาจจะเอาอย่างได้ พ่อแม่ที่เป็นตัวอย่างที่ดี จะพยายามปรับปรุงตัวเองประพฤติให้ถูกต้องตามที่ตนต้องการให้ลูกเป็น เช่นสอนให้เด็กพูดจาสุภาพ ตนเองก็พูดจาสุภาพอยู่เสมอ เด็กจะมีความศรัทธาและทำตามทีละน้อย ส่วนพ่อแม่บางคนสอนให้เด็กอย่าทำโน่นทำนี่ แต่ตนเองทำโน่นทำนี่เห็นอยู่เสมอ พ่อแม่แบบนี้จึงมักสอนลูกไม่ได้ผล เพราะเด็กจะคิดว่าถ้าสิ่งที่สอนนั้นดีจริงทำไมพ่อแม่ไม่ทำ

8. การที่พ่อแม่รู้จักระงับอารมณ์และขอขบะบายอารมณ์ พ่อแม่ที่มีปัญหาส่วนตัวแล้วสามารถระงับอารมณ์ตนเองได้หรือไม่นั้นจะมีผลต่อเด็กทั้งด้านอารมณ์และทัศนคติ

พ่อแม่ที่รู้จักระงับอารมณ์เมื่อเวลาอยู่กับลูก จะทำให้เด็กไม่เกิดความกระทบกระเทือน และเด็กจะเรียนรู้ เกี่ยวกับการสะกดกลืนความรู้สึกของตนเอง เมื่อโตขึ้น ความรู้สึกที่มีต่อพ่อแม่ก็จะเต็มไปด้วยความเข้าใจและเห็นใจ เด็กจะพยายามทำตามที่ต้องการ พ่อแม่บางคนขอขบะบายอารมณ์กับลูก จะทำให้ลูกไม่อบอุ่น ระแวงไม่นับถือพ่อแม่ มีความรู้สึกที่ไม่ดีต่อผู้อื่นตามไปด้วย และมีความรู้สึกถูกกดขี่มาก

จากที่กล่าวมาจะ เห็นได้ว่า ไม่ว่าจะมีการแบ่งการอบรมเลี้ยงดูออกเป็นลักษณะก็ตามแต่โดยทั่วไปจะคล้ายคลึงกัน และสิ่งสำคัญที่ควรให้ความสนใจอย่างยิ่ง เกี่ยวกับ

การอบรมเลี้ยงดูไม่ว่าจะเป็นแบบใดก็ตามนั่นคือ ผลของการอบรมเลี้ยงดูในแต่ละแบบแต่ละประเภท เพราะการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่ นั้น เป็นสิ่งที่ช่วยปลูกฝังคุณลักษณะ และพฤติกรรมต่างๆ แก่เด็กตั้งแต่ยังเล็กและสิ่งเหล่านี้ก็จะติดตัวเด็กไปจนกระทั่งเติบโตเป็นผู้ใหญ่

เนื่องจากการอบรมเลี้ยงดูนั้น มีความสัมพันธ์กับความคิดสร้างสรรค์ของเด็ก (วิกิเจกตชา 2515: 23) และได้มีการแบ่งประเภทของการอบรมเลี้ยงดูออกเป็นหลายแบบดังกล่าวแล้วข้างต้น ซึ่งอาจส่งผลต่อความคิดสร้างสรรค์ของเด็กในลักษณะที่แตกต่างกันออกไป ผู้วิจัยจึงได้จัดแบ่งวิธีการให้การอบรมเลี้ยงดูเพื่อที่จะศึกษาตามแนวของ โดโรธี (Dorothy) ซึ่งได้แบ่งวิธีการอบรมเลี้ยงดูออกเป็น 3 ประเภท คือ แบบประชาธิปไตย แบบปล่อยปละละเลย และแบบให้ความคุ้มครองมากเกินไป

นักจิตวิทยาได้เน้นถึงความสำคัญของการอบรมเลี้ยงดูของบิดามารดา เพราะบิดามารดานั้นเป็นบุคคลที่สำคัญยิ่งที่จะช่วยให้เด็กมีพัฒนาการทางด้านบุคลิกภาพอย่างเหมาะสม เนื่องจากบิดามารดาเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับเด็กตั้งแต่แรกเกิด ดังที่ ฟรอยด์ (Freud) ได้กล่าวถึงพัฒนาการทางด้านบุคลิกภาพของเด็กไว้ว่า จะพัฒนาขึ้นในช่วง 5 ขวบแรกของชีวิตหลังจากนั้น ก็จะเป็นการเพิ่มพูนรายละเอียดปลีกย่อยจากโครงสร้างพื้นฐาน เด็กที่ปล่อยปละละเลยจะมีแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงบิดามารดามากกว่าเด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูแบบอื่นๆ โดยเด็กหวังว่าเขาจะได้รับความรักจากบิดามารดาคืนมา

เซียร์ (Sear อ้างถึงใน ประนต เล็กสวาสต์ 2517: 12) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับการพัฒนาทางด้านบุคลิกภาพของเด็กว่า การอบรมเลี้ยงดูเด็กเป็นเครื่องตัดสินพัฒนาการของเด็ก และเห็นว่า พัฒนาการที่ต่อเนื่อง การเคลื่อนไหวรียวบาทที่เด็กเข้ารับการติดต่อกับพ่อแม่ มีผลต่อพฤติกรรมปัจจุบันของเด็ก และมีผลต่อพฤติกรรมในอนาคตของเด็กด้วย นอกจากนี้เซียร์เห็นว่า การจูจิบ การเสริมแรงเพื่อให้เด็กแสดงพฤติกรรมออกมาได้รับจากพ่อแม่ การฝึกให้เด็กเกิดการเรียนรู้ในสิ่งต่างๆ จะช่วยให้ปรับพฤติกรรมของเด็กได้ ดังนั้นสภาพแวดล้อมของพ่อแม่จึงเป็นจุดสำคัญของการพัฒนาการด้านต่างๆ ของเด็ก

แอดเลอร์ (Adler อ้างถึงใน ปราณีต สุขอุดม 2514: 12) ได้เน้นถึงความสำคัญของความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มว่า เป็นความต้องการพื้นฐานของมนุษย์และสามารถ

อธิบายพฤติกรรมของมนุษย์ได้ คือเมื่อทารกเกิดมาได้มีการปะทะสัมพันธ์กับคนที่อยู่รอบตัว อยู่ในกระบวนการเรียนรู้ภายในขอบเขตกฎเกณฑ์ของสังคม ประสบการณ์ต่างๆ ที่เด็กสังเกตและรับไว้จากครอบครัวจะพัฒนาขึ้นเป็นทัศนคติความเชื่อและบุคลิกภาพของเด็กในที่สุด "...ดังนั้นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาการของเด็กก็คือครอบครัว เด็กไม่ว่าจะเป็นเชื้อชาติใดวัฒนธรรมใด หรือศาสนาใดก็ตาม การเจริญเติบโตของเด็กทั้งทางกายและทางจิตต่างก็มีมาจากประสบการณ์ภายในครอบครัว..."

มุสเซน กล่าวว่า การอบรมเลี้ยงดูในระยะต้นของชีวิต ควรจะมีพื้นฐานการให้ความรัก ความอบอุ่นเป็นสำคัญ และเมื่อเด็กโตขึ้น เขาจำเป็นต้องได้รับสิ่งแวดล้อมที่จะเสริมสร้างพัฒนาการให้กว้างขวางออกไป ซึ่งสภาพแวดล้อมและทัศนคติของพ่อแม่เข้ามามีอิทธิพลต่อเด็ก โดยเฉพาะแบบแผนของครอบครัวและวิธีการอบรมเลี้ยงดู รวมทั้งพฤติกรรมที่พ่อแม่ปฏิบัติต่อเด็ก มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงของเด็กโดยตรง และการเรียนรู้ทางสังคม (Mussen and Conger 1956: 193) ครั้งแรกเกิดขึ้นที่บ้านด้วยการที่เด็กมีความสัมพันธ์กับสมาชิกภายในครอบครัว โดยเฉพาะพ่อแม่ของเขา ดังนั้นวิธีการอบรมเลี้ยงดูจึงมีอิทธิพลต่อพฤติกรรม และความรู้สึกนึกคิดของเด็กทั้งในปัจจุบันและอนาคต

นอกจากนี้ พันทิพา อุทัยสุข (2525: 198) ได้กล่าวถึงพฤติกรรมของเด็ก ซึ่งขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ของบุคคลในครอบครัว โดยแบ่งความสัมพันธ์ของบุคคลในครอบครัว ดังนี้

1. ครอบครัวที่มีความอบอุ่น ครอบครัวแบบนี้ พ่อ แม่ ลูก มีความสัมพันธ์กันดี มีความสนิทสนมและเข้าใจกัน พ่อแม่มีเวลาให้กับลูก และเอาใจใส่ต่อลูกเป็นอย่างดี เด็กที่มาจากครอบครัวแบบนี้มักจะมองโลกแง่ดี เป็นคนร่าเริงแจ่มใส และมักไว้วางใจผู้อื่น ส่วนพฤติกรรมบางอย่าง เช่น การปฏิบัติตัวในหมู่เพื่อน หรือการเชื่อฟังครูนั้นอาจมีส่วนมาจากการอบรมเลี้ยงดูด้วย แต่โดยปกติพ่อแม่ของครอบครัวแบบนี้ มักจะสนใจหาวิธีอบรมเลี้ยงดูเด็กให้มีพฤติกรรมที่เหมาะสมในทุกโอกาส

2. ครอบครัวที่ไม่มีความอบอุ่น ลักษณะของครอบครัวแบบนี้แบ่งออกได้ดังนี้คือ

- 2.1 ครอบครัวที่พ่อแม่มีการขัดแย้งกันอยู่เสมอ การที่พ่อแม่ไม่ลงรอยกัน

ได้เพียงหรือแสดงออกซึ่งความไม่พอใจกันบ่อยๆ เด็กจะมีความรู้สึกไม่อบอุ่น ไม่มีความแน่ใจหวาดระแวง มีความกังวล และมีการขัดแย้งบางอย่างในความคิด เด็กพวกนี้มักต้องการเพื่อนและเห็นเพื่อนเป็นบุคคลที่สำคัญที่สุด อยากรอยู่กับเพื่อนมากกว่ากลับบ้าน การอบรมเลี้ยงดูแบบนี้มักจะเป็นลักษณะของครอบครัวที่เข้มงวดเกินไป หรือปล่อยปละละเลยเกินไป

2.2 การที่มีพ่อ หรือมีแม่เพียงคนเดียว อาจจะได้รับผลกระทบจากการหย่าร้าง หรือเสียชีวิต หรือการที่ต้องไปปฏิบัติหน้าที่ห่างไกลก็ตาม พฤติกรรมของเด็กมักขึ้นอยู่กับผู้ที่เหลืออยู่ แต่จะมีปัญหาเพราะผู้ที่เหลืออยู่ต้องรับภาระในการเป็นผู้นำครอบครัวพร้อมๆ กับการอบรมเลี้ยงดูลูก ซึ่งอาจทำให้ไม่มีเวลาเอาใจใส่เต็มที่

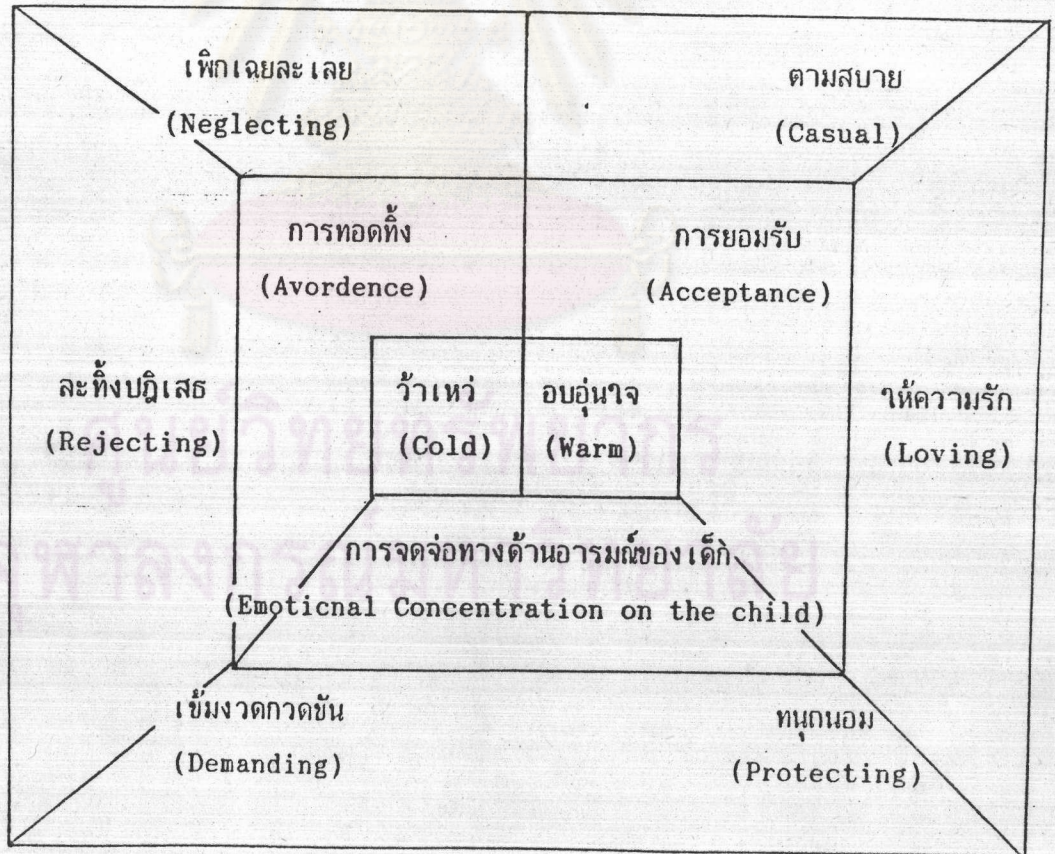
2.3 การที่ไม่มีทั้งพ่อและแม่ เด็กที่ขาดพ่อแม่ ซึ่งอาจเป็นเพราะการเสียชีวิต หรือยังมีชีวิตอยู่ แต่ไม่มีเวลาให้เลย เนื่องจากอาจให้เวลาสำคัญของธุรกิจหรือสังคมนอกบ้านมากกว่าลูก ความประพฤติของเด็กในครอบครัวแบบนี้มักขึ้นอยู่กับผู้ที่รับผิดชอบในการเลี้ยงดู ส่วนทางด้านจิตใจเด็กมักรู้สึกเหงา เจ็บเหงา และขาดความอบอุ่น

ศิริพร หลิมศิริวงศ์ (2511: 25) กล่าวถึงการศึกษาของไซมอนด์ (Symond) เกี่ยวกับวิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็กของพ่อแม่ที่มีผลต่อบุคลิกภาพของเด็กว่า

1. พ่อแม่ที่ปล่อยปละละเลยบุตร จะทำให้บุตรมีลักษณะ เป็นคนก้าวร้าว เจ้าคิด เจ้าแค้น ขอบขูดขูด หนีโรงเรียน ลักเล็กขโมยน้อย
2. พ่อแม่ที่ประคบประหงมเกินไป บุตรจะมีลักษณะ เป็นคนไม่ให้ความร่วมมือ พึ่งตนเองไม่ได้ ไม่มีความเชื่อมั่นในตนเอง
3. พ่อแม่ที่มีอำนาจเหนือบุตร บุตรจะเป็นคนเจ้าระเบียบ สุภาพเรียบร้อย อยู่บ้าน รือวาท สามารถปรับตัวเข้ากับผู้อื่นได้ดี สงบเสงี่ยม ขาดความคิดริเริ่ม
4. พ่อแม่ที่ยอมจำนนต่อบุตร บุตรจะขาดความรับผิดชอบ ไม่อยู่บ้าน รือวาท ดื้อดึง มักทำอะไรตามใจชอบ

ไซมอนด์ (Symond) ยังได้ศึกษาถึงพฤติกรรมของพ่อแม่ที่ยอมรับลูก เปรียบเทียบกับการปฏิเสธลูก (อ้างถึงงาน ประพนธ์ เล็กสวาสดี 2517: 10-11) พบว่าลูกที่พ่อแม่ให้การยอมรับ จะเป็นผู้ที่เพื่อนฝูงรักใคร่และให้การยอมรับเป็นอย่างดี ชอบเข้าสังคม สนใจการทำงาน มีเพื่อนมาก มองโลกในแง่ดี ให้ความร่วมมือกับผู้อื่น ปรับตัวได้ดี มีความมั่นคงในอารมณ์ มีความเข้าใจตนเอง (Self concept) สูง รู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า มีความอบอุ่นปลอดภัย ซึ่งผลการศึกษานี้สอดคล้องกับแนวคิดของ เฮิร์ลลอค (Hurlock 1964: 661) ที่ว่า พ่อแม่ที่ยอมรับเด็ก คือให้ความรักความสนใจ สร้างความอบอุ่นให้เกิดขึ้นในบ้าน และเห็นความสำคัญของเด็ก ผลที่ตามมาก็คือ ท้ากให้เด็กเป็นคนที่ทำให้ความร่วมมือ เป็นมิตรซื่อสัตย์ มีอารมณ์มั่นคง ร่าเริง มีความรับผิดชอบ มีความตรงไปตรงมา ไว้วางใจได้ และสามารถเผชิญกับชีวิตด้วยความมั่นใจ มองตัวเองได้ตรงกับความเป็นจริง

ผลของการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่ ที่ให้ความรัก ความอบอุ่น หรือละทิ้งปฏิเสธ มีอิทธิพลในการสร้างบุคลิกภาพ และพฤติกรรมของเด็กในอนาคต เพราะการอบรมเลี้ยงดูบางแบบทำให้เด็กมีความอบอุ่นเชื่อมั่น แต่การอบรมเลี้ยงดูบางแบบ ท้ากให้เด็กเกิดความว่าเหว่ขาดความอบอุ่นดังที่ ไร แลไซเจลแบบ ได้เขียนเป็นแผนภูมิไว้ดังนี้

จากแผนภูมิพอสรุปได้ว่า การอบรมเลี้ยงดูโดยการยอมรับเด็ก จะทำให้เด็กอบอุ่นใจ ได้แก่ลักษณะการอบรมเลี้ยงดูแบบตามสบาย และแบบให้ความรัก ส่วนการอบรมเลี้ยงดูโดยการทอดทิ้งจะทำให้เด็กเกิดความว้าเหว่ ได้แก่ ลักษณะการอบรมเลี้ยงดูแบบเพิกเฉย และแบบปฏิเสธ

จากแนวทฤษฎี และผลการศึกษาค้นคว้าดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่าบิดามารดาที่มีความสำคัญยิ่งในการส่งเสริมพัฒนาบุคลิกภาพของบุตร ตามการปฏิบัติของบิดามารดาที่มีต่อบุตร จะทำให้เด็กเรียนรู้ เรียนแบบพฤติกรรมต่างๆ การเจริญเติบโตและพัฒนาการด้านต่างๆ ล้วนมีผลมาจากประสบการณ์ที่เด็กได้รับจากครอบครัว นอกจากนั้นแบบแผนหรือลักษณะของการอบรมเลี้ยงดู ยังส่งผลต่อทัศนคติของ เด็กในลักษณะที่แตกต่างกันออกไปตามการอบรมเลี้ยงดู และปริมาณการปฏิบัติต่อกันในแต่ละครอบครัว

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการอบรมเลี้ยงดูและความคิดสร้างสรรค์

ได้มีการศึกษาเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูของบิดามารดา และความคิดสร้างสรรค์ของบุตรกันอย่างแพร่หลายทั้งในประเทศและต่างประเทศ ที่นับว่าเป็นประโยชน์ และสามารถใช้เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยของผู้วิจัยดังนี้

การศึกษาเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูนี้มีผลงานของ แอนโทนอฟสกี (Antonovsky) ได้ศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างการอบรมเลี้ยงดูของบิดามารดาแบบให้ความรัก แบบเรียกร้องเอาจากเด็ก และแบบจำกัดสิทธิของเด็ก กับพฤติกรรมที่เด็กแสดงออก กลุ่มตัวอย่างเป็นชาย 6 คน หญิง 3 คน อายุ 20-23 เดือน และมารดาของเด็กทั้งหมด รวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์มารดา การสังเกตพฤติกรรมระหว่างมารดาและเด็กพบว่า ความคิดสร้างสรรค์ของเด็กซึ่งสังเกตจากการที่เด็กคิดการเล่นที่แปลกๆ ใหม่ๆ มีความสัมพันธ์ทางบวก กับการแสดงความรักของมารดาโดยการอุ้ม ด้วยการเล่น และการปกป้องดูแลจากมารดา (Antonovsky 1959: 3751 อ้างถึงใน เพ็ญรุ่ง บานาหม่ม 2516: 4) การที่ความคิดสร้างสรรค์มีความสัมพันธ์กับการแสดงความรักของมารดานั้นเป็นเพราะการแสดงความรักเป็นการดูแลเอาใจใส่เด็ก ทำให้เด็กได้รับความอบอุ่นปลอดภัย จึงทำให้เด็กกล้าแสดงออกถึงความรู้สึกนึกคิด

ของตนเอง ก่อให้เกิดพัฒนาการด้านความคิดสร้างสรรค์

บอลด์วิน (Baldwin 1948 อ้างถึงใน เพ็ญรุ่ง ปานาใหม่ 2516: 5) ได้ศึกษา เด็กอายุ 4 ขวบ จำนวน 67 คน พบว่า พ่อแม่ที่ปกครองเด็กแบบประชาธิปไตย กล่าวคือพ่อแม่ จะมีกิจกรรมร่วมกับเด็ก ให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการตัดสินใจ อธิบายเหตุผลในการตั้งกฎเกณฑ์ ของครอบครัว สนองความอยากรู้อยากเห็นของเด็ก มักจะทำให้เด็กเป็นคนซุกซน กล้าแสดง ออก อยากรู้อยากเห็น เป็นผู้นำ ส่วนพ่อแม่ที่ปกครองเด็กแบบอัตตาธิปไตยคือเอาอำนาจกับเด็ก จะทำให้เด็กเป็นคนเงิบเฉย มีความอยากรู้อยากเห็นน้อย มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์น้อย มีความเห็นแบบคล้อยตามผู้อื่น และชอบเพื่อน

วอลเบิร์ก (Wolberg อ้างถึงใน รัตนา ฉากฉลัก 2530: 25) ได้ศึกษา เกี่ยวกับความสัมพันธ์ที่ไม่ดีระหว่างพ่อแม่กับลูกพบว่า เด็กที่ถูกพ่อแม่ปล่อยปละละ เลยหรือทอดทิ้ง (Rejection) ไม่ได้ได้รับความรัก ไม่เป็นที่ต้องการ ไม่เป็นที่ยอมรับของพ่อแม่มักจะกลายเป็น เด็กขาดกำลังใจ ไม่มีความรู้สึกมั่นคง อยากรับความสนใจจากคนอื่นอยู่ตลอดเวลา มัก อิจฉา ก้าวร้าวเพราะเห็นว่าทุกสิ่งรอบตัวเป็นอันตรายสำหรับตน และยังมีความรู้สึกเหงาหงอย อดเดี๋ยวเวลาเติบโตเป็นผู้ใหญ่ มักมีปัญหาในการที่จะรักคนอื่น หรือการที่จะยอมรับความรัก จากคนอื่น และไม่เคยเรียนรู้ที่จะรักใคร่ไว้ใจใคร และยังถ้าพ่อแม่ละเลยทอดทิ้ง ไม่ให้ ความรัก ความสนใจอย่างมากๆ แล้วเด็กจะสร้างลักษณะนิสัยที่ต่อต้านคนอื่น ไม่ต้องการทำอะไร ตามกฎเกณฑ์ตามขอบเขต และข้อจำกัดที่วางไว้ มีความวุ่นวายทางอารมณ์สูง แล้วจะแสดงออก ในลักษณะอาการโต้ตอบความกดดัน หรือต่อต้านการบีบคั้นรอบตัวที่กักขังเพ็ญอยู่ นอกจากนี้อาจ มีลักษณะขัดขืน คือร้องเพลงๆ บ่นอยู่ด้วย เช่น รกหก ลักขมย

เพ็ญรุ่ง ปานาใหม่ (2516: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างการอบรม เลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยกับความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 7 ที่มีอายุ 11-15 ปี จำนวน 142 คน จากโรงเรียนราชวินิตและโรงเรียนพญาไท เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือ แบบสอบถามความคิดเห็นของตนเองเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย และแบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์ ผลการวิจัยพบว่า ไม่มีความสัมพันธ์ระหว่างการอบรมเลี้ยงดู แบบประชาธิปไตย กับความคิดสร้างสรรค์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และนักเรียนที่ ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยกลุ่มสูง ปานกลาง และต่ำ มีความคิดสร้างสรรค์

ไม่แตกต่างกัน

รัชนี กิตติพรชัย (2515: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการอบรมเลี้ยงดูด้านความเข้มงวดของบิดามารดา กับความคิดสร้างสรรค์ของบุตร โดยใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 7 จำนวน 87 คน จากโรงเรียนในสังกัดกรมสามัญศึกษา และโรงเรียนสาธิตानนครหลวงกรุงเทพมหานครประเภทละ 1 โรงเรียน และบิดามารดาของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด จำนวน 66 คู่ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลได้แก่ แบบสอบถามเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดู และแบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์ของวอลเลซและโคแกน ผลการวิจัยปรากฏว่า ระดับการศึกษาของทั้งบิดาและมารดามีความสัมพันธ์ทางบวกกับความคิดสร้างสรรค์ของบุตรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ กล่าวคือ กลุ่มตัวอย่างบุตรที่บิดามารดามีการศึกษาสูงและกลาง มีความคิดสร้างสรรค์สูงกว่า กลุ่มตัวอย่างที่บิดามารดามีการศึกษาในระดับต่ำ

ในขณะที่ กั้น แพเพชร (2517: 71) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการอบรมเลี้ยงดูกับความคิดสร้างสรรค์ และความเกรงใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนประจำจังหวัด ในเขตการศึกษา 3 จำนวน 283 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามการอบรมเลี้ยงดู กับแบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์ของ วอลเลซ และโคแกน (Michael A. Wallach and Nathan Kogan) และแบบทดสอบความเกรงใจของ ประสิทธิ์ บัวคลี่ ผลการวิจัยพบว่า การอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย มีสหสัมพันธ์ทางบวกกับความคิดสร้างสรรค์ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ส่วนการเลี้ยงดูแบบทอดทิ้ง และแบบคุ้มครองมากเกินไป ไม่มีสหสัมพันธ์กับความคิดสร้างสรรค์

นอกจากนี้ วินิจ เกตขำ (2525: 23) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการอบรมเลี้ยงดูของบิดา มารดา กับความคิดสร้างสรรค์ของบุตร กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จังหวัดสุโขทัย จำนวน 276 คน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์ของ วอลเลซ และโคแกน แบบทดสอบการอบรมเลี้ยงดูแบบให้ความรัก แบบลงโทษ และแบบเรียกร้องเอาจากเด็ก พบว่าการอบรมเลี้ยงดูแบบให้ความรักในลักษณะของการให้รางวัล การให้ความเป็นมิตร การให้ความใกล้ชิดอบอุ่น ไม่มีความสัมพันธ์กับความคิดสร้างสรรค์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

อย่างไรก็ตามผู้วิจัยมีความเห็นว่า จากผลการวิจัยที่ได้กล่าวถึงข้างต้นนั้น มีประเด็นที่น่าสนใจคือ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยค่อนข้างจะเป็นนักเรียนที่อยู่ในระดับชั้นที่สูง จึงอาจทำให้ปัจจัยทางด้านสภาพแวดล้อมของโรงเรียน การจัดการเรียนการสอน ตลอดจนถึงกลุ่มเพื่อนเรียน และประสบการณ์อื่นๆ ที่เด็กได้รับมา มีอิทธิพลต่อพัฒนาการด้านความคิดสร้างสรรค์ของเด็ก มากไปกว่าสภาพการอบรมเลี้ยงดูของทางบ้านก็เป็นได้

การวิจัยที่เกี่ยวกับความคิดสร้างสรรค์

เก็ตเซล และแจคสัน (Getzels and Jackson, 1962) ได้ศึกษาลักษณะของนักเรียนมัธยมที่มีความคิดสร้างสรรค์ และที่คิดไม่สร้างสรรค์ จากกลุ่มนักเรียนที่เรียนดี . ปรากฏว่านักเรียนที่เรียนดียอดเยี่ยมมักไม่คิดสร้างสรรค์ เพราะเด็กที่เรียนดียอดเยี่ยมมักคิดอันแนวเดียว คือคิดหาคำตอบที่ถูกต้องเพียงคำตอบเดียว (Convergent thinking) ส่วนนักเรียนที่คิดสร้างสรรค์ เป็นกลุ่มนักเรียนที่เรียนค่อนข้างดี แต่ไม่ถึงดีเยี่ยม เด็กพวกนี้มีความคิดแบบหลายคำตอบ (Divergent thinking) และที่น่าสนใจคือ เด็กนักเรียนที่มีความคิดสร้างสรรค์จะรุ่งเรืองกว่านักเรียนที่คิดไม่สร้างสรรค์ ดังนั้นจะมองค้ประกอบที่สาคัญอื่นมาปรุงแต่งบุคคลิกภาพสมรรถนะทางด้านความคิดสร้างสรรค์ องค์ประกอบที่สำคัญนั้นคือ ความร่าเริงหรือความมีสุขภาพจิตดี

เบนท์ลีย์ (Bentley อ้างถึงใน พิณิจ นิวาสะบุตร 2519: 13) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความคิดสร้างสรรค์ และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน 4 ชนิด ได้แก่ ความรู้ (Cognition) ความจำ (Memory) ความคิดหลายทิศหลายทาง (Divergent thinking) และการประเมินค่า (Evaluation) วัดความคิดสร้างสรรค์ โดยใช้แบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์ของมินเนโซตา 2 ฉบับ ผลปรากฏว่าความคิดสร้างสรรค์ มีสหสัมพันธ์กับความรู้และความจำ ในขณะที่ พรณี เดชกำแหง (พรณี เดชกำแหง 2515: 34) พบว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน มีความสัมพันธ์กับความคิดสร้างสรรค์ ในด้านความคล่องในการคิด และความยืดหยุ่นในการคิด แต่ไม่มีความสัมพันธ์กับความคิดที่เป็นลักษณะของตนเองโดยเฉพาะ

สมพงษ์ รุจิรารรณ (สมพงษ์ รุจิรารรณ 2516 อ้างถึงใน พิณิจ นิวาสะบุตร

2519: 13) ศึกษาพบว่า ความคิดสร้างสรรค์ในด้านความคล่องในการคิด ความยืดหยุ่นในการคิด และความคิดที่เป็นของตนเองโดยเฉพาะ มีความสัมพันธ์ทางบวก กับผลสัมฤทธิ์ในการเรียนวิชาวิทยาศาสตร์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

พงษ์ชัย พัฒนผลาพูนุญ (2514: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเปรียบเทียบพฤติกรรมความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ปีการศึกษา 2514 จำนวน 429 คน ที่มีสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนสูง และต่ำในหมวดวิชาศิลปศึกษา ภาษาไทย สังคมศึกษา ภาษาอังกฤษ และคณิตศาสตร์วิทยาศาสตร์ ผลปรากฏว่านักเรียนที่มีสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนสูงในหมวดวิชาศิลปศึกษา สังคมศึกษา และคณิตศาสตร์วิทยาศาสตร์ จะมีความคิดสร้างสรรค์สูงกว่านักเรียนที่มีสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนต่ำอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 ส่วนนักเรียนที่เรียนหมวดภาษาไทย และภาษาอังกฤษ มีความคิดสร้างสรรค์ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ค่าสหสัมพันธ์พหุคูณระหว่างแบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์ กับสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนมีค่าตั้งแต่ 0.266 ถึง 0.350 ซึ่งเป็นค่าที่อยู่ในระดับต่ำ จึงกล่าวได้ว่าสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนมิอาจพยากรณ์ได้ด้วยความคิดสร้างสรรค์ หรือความคิดสร้างสรรค์ก็ไม่ขึ้นอยู่กับสัมฤทธิ์ผลทางการเรียน

นอกจากนี้เกี่ยวกับบรรยากาศในการจัดการเรียนการสอน กับความคิดสร้างสรรค์ พินิจ นิวาสะบุตร ได้ศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างปฏิสัมพันธ์ของครูกับนักเรียน ในด้านการเรียนการสอน กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียน กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 7 จำนวน 366 คน ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2518 ผลการศึกษาพบว่า ปฏิสัมพันธ์กับครูแบบอัตตาธิปไตย แบบประชาธิปไตย และแบบปล่อยปละละเลย มีความคิดสร้างสรรค์แตกต่างกัน

ระหว่างปฏิสัมพันธ์แบบอัตตาธิปไตย และแบบปล่อยปละละเลย แตกต่างอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

ระหว่างปฏิสัมพันธ์แบบอัตตาธิปไตย และแบบประชาธิปไตย แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ระหว่างปฏิสัมพันธ์แบบประชาธิปไตย และแบบปล่อยปละละเลย แตกต่างกันอย่างมี
 หมายความว่าทางสถิติที่ระดับ .01

การวิจัยเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดู

โควิลล์ และคณะ (Coville and others 1960 อ้างถึงใน ชูจิตต์ พิทักษ์ผล
 2505: 21-23) ได้ศึกษาสาเหตุของการที่คนมีพฤติกรรมขัดกับสังคม สาเหตุหนึ่งมาจากทาง
 ด้านจิตวิทยา คือความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับบิดามารดา ซึ่งมีลักษณะดังต่อไปนี้

1. การทอดทิ้ง เด็กที่รู้สึกว่าถูกทอดทิ้งจะมีปฏิกิริยาโต้ตอบ ประชดประชันพ่อแม่
 เพื่อดึงดูดความสนใจ โดยการกระทำความผิด เป็นการตบหนิงโทษบิดามารดาทางอ้อม เด็ก
 จะเกิดความรู้สึกที่ไม่ดีต่อบิดามารดา

2. การตามใจมากเกินไปจนขอบเขต เด็กจะมีลักษณะคล้ายทารกเลี้ยงไม่โต ไม่บรรลุ
 นิติภาวะทางอารมณ์ ชอบทำตามความพอใจของตนเอง ไม่รู้จักยับยั้งความต้องการ เมื่อเด็ก
 พากันโตขึ้นต้องเข้าไปอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ของสังคมภายนอก เด็กจะไม่สามารถปรับตัวให้เข้า
 กับสังคมได้ และจะมีปฏิกิริยาเป็นปฏิปักษ์ต่อสังคม

3. การขาดแบบอย่างที่จะยึดถือได้ เด็กที่จะเติบโตมีชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมี
 ความสุขนั้น จะต้องมีการศึกษาตัวอย่างที่ดีจากบุคคลอื่นๆ เพื่อเป็นแบบอย่างในการดำรงชีวิต
 เด็กที่ขาดการเอาใจใส่จากพ่อแม่ เด็กที่มาจากสภาพบ้านแตกสาแหรกขาด หรือถูกพ่อแม่ทอดทิ้ง
 จะไม่มีแบบอย่างที่ดีที่ตนจะเลียนแบบ หรือเด็กที่พ่อแม่ไม่เป็นแบบอย่างที่ดี และเด็กที่พ่อแม่ต้อง
 ภาวให้เด็กเป็นแบบอย่างที่ดีที่ไม่สามารถเป็นได้ จะทำให้เด็กเกิดความยุ่งยากใจ ไม่สามารถ
 ทำตามแบบอย่างได้ ซึ่งสิ่งนี้อาจทำให้เกิดบุคลิกภาพที่เป็นปฏิปักษ์ต่อสังคม

บอลด์วิน (Baldwin 1945 อ้างถึงใน รัตนา ฉากฉลัก 2530: 24) และ
 ผู้ร่วมงาน ได้ศึกษาพฤติกรรมของเด็กวัยก่อนเข้าเรียน และวัยเรียน ที่มาจากบ้านที่มี
 บรรยากาศประชาธิปไตย ผ่อนปรน และปฏิเสธ เด็ก ผลปรากฏว่าเด็กวัยก่อนเข้าเรียนที่มาจาก

ครอบครัวที่มีบรรยากาศเป็นประชาธิปไตย ไม่แสดงความสามารถในการเข้าสังคม และแสดงความเป็นเพื่อน เด็กที่มาจากบ้านผ่อนปรนจะแสดงความเป็นเพื่อนมากกว่า และมักชอบทะเลาะ ส่วนเด็กที่มาจากบ้านที่ปฏิเสธ มีพฤติกรรมที่ต่างจากเกณฑ์มาตรฐานเล็กน้อย และแสดงการต่อต้านผู้ใหญ่ ส่วนผลการศึกษาดังกล่าวที่มาจากบ้านที่มีบรรยากาศแบบประชาธิปไตย จะเป็นคนกว้างขวาง สามารถปรับตัวเข้ากับเพื่อนได้ง่าย มีความรู้สึกมั่นคงปลอดภัย เด็กที่มาจากบ้านผ่อนปรนมักขี้อาย เก็บตัว และเด็กที่มาจากบ้านที่ปฏิเสธ มักจะต่อต้านคำแนะนำของผู้ใหญ่ ชอบทะเลาะ ก้าวร้าว

ในปี พ.ศ. 2519 ประพันธ์ สุธาวาส ได้ทำการศึกษาความก้าวร้าวของนักศึกษาที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย แบบทอดทิ้ง และแบบให้ความคุ้มครองมากไป โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเปรียบเทียบความก้าวร้าวของกลุ่มตัวอย่างที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูทั้ง 3 แบบ และความก้าวร้าวในเพศชายและหญิง กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยเป็นนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพการศึกษาระดับปีที่ 1 ปีการศึกษา 2518 ของวิทยาลัยครูเชียงใหม่ จำนวน 60 คน เป็นชาย 30 คน หญิง 30 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมี แบบสอบถามเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูของ กั้น แพเพชร์ เครื่องมือวัดความก้าวร้าว และแบบสอบถามความรู้สึกหลังจากการทดลองซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง ผลการวิจัยปรากฏว่า

1. นักศึกษาที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบทอดทิ้ง มีความก้าวร้าวมากกว่านักศึกษาที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01
2. นักศึกษาที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบให้ความคุ้มครองมากไป มีความก้าวร้าวมากกว่านักศึกษาที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01
3. นักศึกษาชาย และหญิงที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบเดียวกัน มีความก้าวร้าวไม่แตกต่างกัน

บทความเกี่ยวกับชุมชนแออัด และการอบรมเลี้ยงดู

สลัมเมื่อหลายสิบปีก่อน ได้รับการประนามว่า เป็นมะเร็งของสังคม เป็นแหล่ง
อบายมุข และเป็นแหล่งที่สร้างความน่าอายให้แก่ประเทศ ถึงกับผู้นำสมัยนั้นประกาศว่าน่าจะ
ต้องกำจัดสลัมให้หมดสิ้นไปจากสังคมไทย

เกี่ยวกับปัญหานี้ องค์กรสลัมและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับสลัมในภูมิภาคเอเชีย
ร่วมประชุมสมัชชาที่อยู่อาศัย รวมทั้งการเคหะแห่งชาติ และหน่วยงานราชการของไทย เพื่อหา
แนวทางแก้ไขปัญหาสลัมจากข่าวขององค์การพัฒนาเอกชน ประจำเดือนนี้รายงาน ว่า เมื่อเร็วๆ
นี้ที่ตึกสหประชาชาติ ได้มีการประชุมสมัชชาที่อยู่อาศัย โดยมีผู้เข้าร่วมจากต่างประเทศจำนวน
มาก รวมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับสลัมในประเทศไทยด้วย ในการประชุมครั้งนี้มีผู้นำชาวสลัม
ที่เป็นคณะกรรมการศูนย์รวมพัฒนาชุมชน ได้เสนอข้อคิดเห็นต่อการแก้ปัญหาสลัมในประเทศไทย
6 ประเด็นด้วยกัน สำหรับข้อเสนอนั้นพอสรุปได้ดังนี้คือ

1. รัฐควรให้การสนับสนุนในด้านการพัฒนาขององค์กรชาวบ้าน ทั้งด้านบุคลากร
และงบประมาณ
2. เสนอให้ตั้งคณะกรรมการร่วมระหว่างรัฐ-เอกชน และองค์กรของชาวบ้าน
เพื่อรับเรื่องราวร้องทุกข์จากชาวสลัม โดยอยู่ภายใต้การดูแลของสำนักนายกรัฐมนตรี
3. ควรผลักดันให้มีพระราชบัญญัติ เพื่อแก้ปัญหาโดยตรงสำหรับชาวสลัม
4. หยุดไล่ที่ชาวสลัมในที่ดินของหน่วยงานของรัฐทุกแห่ง และต้องทำการสำรวจ
ให้แน่ชัดเพื่อเตรียมแก้ปัญหาให้ชัดเจน มิใช่ผลักออกจากที่ดิน และอ้างว่าการเคหะฯ จัดที่อยู่
อาศัยให้แล้ว
5. จัดหาที่พักฉุกเฉินที่เป็นที่ของรัฐในเมือง และมีบริการสาธารณสุขที่จำเป็น
เพื่อเป็นที่พักพิงจากที่ดินของเอกชน เพราะชาวสลัมที่ไร้ที่อยู่อาศัยก็เปรียบเหมือนผู้พลัด
ชาติเหมือนกัน การให้บริการนี้รัฐควรจะให้จนกว่าจะหาที่อยู่ใหม่ที่มั่นคงให้ได้

และข้อสุดท้าย ผู้นำชาวสลัมเสนอให้การเคหะฯ มีอำนาจในการเวนคืนที่ดินเพื่อที่อยู่อาศัย เพื่อมาแก้ปัญหาไล่ทำให้ชาวสลัมได้ อย่างไรก็ตาม ชุมชนที่มีปัญหาการไล่ที่ในขณะนี้ มี 193 ชุมชน ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นชุมชนเก่าแก่ บางชุมชนนานกว่า 30 ปี จำนวน 16,365 ครอบครัว มีชุมชนที่อยู่มาตั้งแต่เดิม 20-30 ปี จำนวน 51 ชุมชน จำนวน 11,146 ครอบครัว ชุมชนที่อยู่ระหว่าง 10-20 ปี จำนวน 30 ชุมชน 5,933 ครอบครัว ชุมชนที่มีอายุต่ำกว่า 10 ปี 19 ชุมชน จำนวน 2,850 ครอบครัว

จะเห็นว่าชาวสลัมเหล่านี้ได้ย้ายเข้ามาอยู่เป็นเวลานานแล้ว ดังนั้นหากมีการสลายชุมชนใด ชุมชนหนึ่งจึงเป็นปัญหาต่อชีวิตความเป็นอยู่ของเขาอย่างมาก (สยามรัฐ 2531: 11)

จากการศึกษาของกรุงเทพมหานครร่วมกับกรมการศึกษานอกโรงเรียน ในการออกตรวจเยี่ยมการเรียนการสอน ตามโครงการณรงค์เพื่อการรู้หนังสือแห่งชาติ มีประเด็นที่น่าสนใจคือ คนหนุ่มสาวชาวสลัมในกรุงเทพมหานครไม่รู้หนังสือ สาเหตุเนื่องมาจากการย้ายที่อยู่บ่อยๆ เป็นจำนวนมาก คือพื้นที่เขตห้วยขวาง 4 แขวง ได้แก่ แขวงห้วยขวาง ดินแดง สามเสนนอก และแขวงบางกะปิ มีผู้ไม่รู้หนังสืออายุระหว่าง 14-50 ปี จำนวนทั้งสิ้น 1,443 คน เป็นชาย 370 คน หญิง 1,073 คน ทั้งนี้สาเหตุเนื่องมาจากในวัยเด็กต้องโยกย้ายติดตามพ่อแม่บ่อยๆ จึงไม่มีโอกาสได้เข้าเรียนในโรงเรียน และผู้ที่ เป็นพ่อแม่ก็ไม่ได้คิดที่จะสอนหนังสือให้ลูก เนื่องจากมีภาระในการหาเลี้ยงครอบครัว

สถิติที่เด่นชัดที่ยืนยันให้สังคมรับรู้เกี่ยวกับปัญหาของเด็กและเยาวชนนั้นคือ สถิติการติดยาเสพติดซึ่งมีสูงถึง 300,000 คน ในส่วนของเด็กและเยาวชนดังกล่าว หากเราศึกษาเชื่อมโยงจากเอกชน การศึกษาวิจัยหลายๆ ส่วน จะพบว่าประเด็นการติดยาเสพติดของเด็กมีสาเหตุเบื้องต้นมาจากสาเหตุหลายประการคือ ร้อยละ 73 ตดยาเสพติดเพราะเพื่อนชวนให้เสพ ร้อยละ 25 ตดยาเสพติดเพราะเหตุมาจากพ่อแม่แตกแยก และร้อยละ 2 ตดยาเสพติดเพราะถูกหลอกให้เสพ เหตุผลทั้งสามประการดังกล่าวหากมีการวิเคราะห์กันให้ลึกซึ้งจะพบว่าประเด็นของการเสพเพราะเพื่อนชักชวนนั้น เกี่ยวพันกับภาวะทางจิตใจของเด็กเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เพราะเด็กมีสภาพอ่อนแอทางจิตใจ ขาดความอบอุ่น และการยอมรับจากครอบครัวซึ่งกล่าวไปแล้ว ก็ไม่พ้นประเด็นหลักของ "การเลี้ยงดูและบรรยากาศในครอบครัว" ที่มีส่วนสำคัญยิ่งต่อการกำหนดพฤติกรรมของเด็กว่าจะหันเหไปทางใด สรุปได้ว่า ครอบครัวที่เด็กมีความรู้สึก

รับไม่ได้กับบรรยากาศภายในครอบครัว เด็กๆ ก็หาทางออกกับบรรยากาศภายนอก ตรงนี้เองที่เป็นตัวแปรสำคัญที่กำหนดว่า "เด็กๆ จะผันจากครอบครัวไปพบสิ่งใด" เหล่านี้สภาพสังคมปัจจุบันได้แสดงให้เห็นเด่นชัดแล้วว่า วิถีทางที่เด็กจะผันหลุดจากครอบครัวไปนั้นมีเปอร์เซ็นต์สูงมาก ที่หลีกเลี่ยงไม่พ้นการติดยาเสพติด มั่วสุมทางเพศ ฯลฯ (มูลนิธิสร้างสรรค์เด็ก 2531: 11)

นายแพทย์พน แสงสิงแก้ว (พน แสงสิงแก้ว 2525: 9-12) ได้กล่าวถึงความผูกพันรักใคร่ในครอบครัวว่า เป็นรากฐานของความสุขในชีวิต ชีวิตสังคมย่อมตั้งต้นมาจากครอบครัว ถ้าครอบครัวแตกแยก หรือครอบครัวขาดความรักใคร่ผูกพันต่อกัน ชีวิตสังคมก็จะแตกแยกประจุเงาตามตัว ผลที่ตามมา เช่น เรื่องของโรคจิต โรคประสาท และเรื่องของอาชญากรรม เรื่องของเด็กเกเร เป็นต้น จากประวัติโดยละเอียดของคนไข้โรคจิต 15 ราย มีจำนวนถึง 14 รายที่พ่อแม่แตกแยกกัน ไม่มีความผูกพันรักใคร่ในครอบครัวจาก 14 รายที่กล่าวถึงแยกต่อไปได้อีกว่า 5 รายมีพ่อแม่ซึ่งตายจากกัน และ 9 รายพ่อแม่แยกกันอยู่ เช่น ในกรณีทะเลาะวิวาทหรือหย่าร้าง เป็นต้น ทั้งหมดนี้เด็กจะขาดความอบอุ่นในบ้าน ขาดเพื่อน จะไม่พอใจในตนเอง และไม่พอใจในสิ่งแวดล้อม เทียบไขว่คว้าหาความอบอุ่นและความพอใจจากที่อื่นๆ เรื่อยๆ ไปไม่มีจุดจบ จะหงุดหงิดฉุนเฉียว และอยากทำลาย ซึ่งเป็นขั้นต้นของการเปลี่ยนแปลงบุคลิกภาพในทางที่ไม่เป็นสุขต่อไป เด็กเหล่านี้ลงเอยชีวิตด้วยการเป็นโรคจิต

สปีตซ์ ได้ศึกษาค้นคว้าเรื่องสภาพของเด็กที่ขาดแม่ในสถานเลี้ยงเด็กกำพร้าในอเมริกา 12 ปี และได้ค้นพบผลเสนอต่อที่ประชุมสุขภาพจิตระหว่างชาติ ผลนั้นแสดงว่า เด็กที่ขาดแม่นั้นขาดความผูกพันรักใคร่ในครอบครัว ขาดความอบอุ่นและไม่สบายคล้ายกับและยิ่งกว่าเด็กที่ขาดวิตามิน มีอาการของความไม่สบายแห่งอารมณ์ อารมณ์ของเด็กถูกกระทบกระเทือน ซึ่งมีผลเทียบได้เช่นเดียวกับร่างกายถูกทําร้าย แล้วมีอาการของความไม่สบายต่างๆ เช่นเดียวกับอาการของเด็กที่ขาดแม่ซึ่งสปีตซ์นำมาแสดงนั้น จะมีทั้งอาการของร่างกายและจิตใจ เริ่มด้วยร้องไห้ กวน ใจู้จู้ ต่อไปไม่กินอาหาร น้ำหนักลด ไม่สนใจสิ่งแวดล้อม เป็นเหยื่อของโรคภัยอื่นตามมา

เด็กจะมีความสุขได้และมีความอบอุ่นเมื่อมีโอกาสอยู่กับแม่ หรืออยู่พร้อมพ่อพร้อมแม่ที่รักเขา และเข้าใจเขาเท่านั้น การส่งลูกให้คนอื่นเลี้ยง เป็นปัญหาที่ต้องใคร่ครวญให้ถี่ถ้วนเสียก่อน

ในเรื่องการศึกษาของ สบิษฐ์ น่าจะย้ำอีกข้อหนึ่งว่า สบิษฐ์ ได้ให้การเลี้ยงดูเด็กใน ความดูแลของเขาทุกอย่างเท่าที่จะทำได้ นอกจากความรักของมารดา ดังนั้นอาการป่วยของ อย่างอื่นไม่ได้นอกจากขาดความรักของมารดา หรือของครอบครัว ถ้าเป็นเด็กโตซึ่ง เบื่อหน่าย ชีวิตก็อาจหนีออกจากบ้าน ออกไปหาความรักความเข้าใจนอกบ้าน ออกไปหาเพื่อน

เบนเดอร์ เป็นแพทย์หญิงอีกผู้หนึ่งที่ศึกษาเด็กจากที่ต่างๆ จำนวน 1,000 ราย เบนเดอร์รับว่าโรคจิตประเภทจิตเภทนั้นมีในเด็กแน่นอน และให้ความรู้ว่าก่อนที่จะมีอาการ โรคจิตชัดเจน เด็กจะมีอาการเริ่มแสดงออกมาตั้งแต่ยังเป็นทารก มีอาการแยกตัวเอง ไม่ เข้ากับสิ่งแวดล้อม หงุดหงิด หวาดกลัว ไม่อดทนต่อการฝึกชีวิตประจำวัน อาการของโรคจิต อาจแสดงออกเมื่อโตขึ้น เช่น เมื่อระยะ 3-6 ขวบ 9 ขวบ และเมื่อเริ่มแตกเนื้อหนุ่มสาวได้ ความรักใคร่ผูกพันในครอบครัวเป็นรากฐานของความสุขานเด็ก และการรักษาเด็กไม่สบายนั้น มิใช่รักษาเด็กอย่างเดียวต้องรักษาพ่อแม่ด้วย อย่างน้อยที่สุดพ่อแม่ต้องร่วมมือ และเข้าใจเด็ก ของเขาไม่มากนักน้อย เด็กที่โตขึ้นมาเป็นโรคจิตนั้นมีสาเหตุหลายประการ และสาเหตุที่แน่นอน สิ่งหนึ่งคือ การขาดความรักจากแม่ หรือจากทั้งพ่อและแม่

ศูนย์วิทยุทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย